91 GLASILO ZZB ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE
maj 2023

SVOBODNA BESEDA

KAJUHOVO LETO 2023

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

Sprejem pri predsednici Republike Slovenije (Foto: UPRS)

AKTUALNO *Obisk delegacij borčevskih organizacij*

Nova potrditev odličnega sodelovanja

ZZB NOB Slovenije je tudi letos povabila organizacije ZB iz BiH, Črne gore, Hrvaške, Makedonije in Srbije 13. maja na slovesnost ob 78. obletnici zadnjih bojev na slovenskih in evropskih tleh na Poljani. Vabilu so se odzvale delegacije SABA Hrvaške, SUBNOR Črne gore, SABNOR Bosne in Hercegovine ter SUBNOR Srbije.

Predsedniki in drugi predstavniki organizacij s predsednikom ZZB NOB Slovenije Marijanom Križmanom na čelu so v Ljubljani z vojaškim častmi položili venec pri grobnici herojev in v Gramozni jami. Goste sta sprejela tudi predsednica Republike Slovenije Nataša Pirc Musar in župan MOL Zoran Janković.

Predstavniki borčevskih organizacij so predsednici republike in tudi županu Ljubljane predstavili skupne projekte in delovanje na področju ohranjanja izročila, ki izhaja iz boja proti okupatorju v drugi svetovni vojni. Predsednica republike je ob tem poudarila velik pomen sodelovanja borčevskih organizacij tudi v okviru sodelovanja med državami na območju nekdanje skupne države, župan Ljubljane pa še posebej pomen sodelovanja med glavnimi mesti.

Delegacije vseh petih organizacij so si na tovariškem delovnem srečanju na sedežu ZZB Slovenije izmenjale informacije o razmerah v posameznih okoljih in delovanju organizacij. Posebno pozornost so namenile predlogom in dogovoru o prihodnjih skupnih srečanjih in vsebinskih temah za obravnavo na njih ter o zaznamovanju zgodovinsko pomembnih dogodkov iz narodnoosvobodilnega boja v

NADALJEVANJE NA STRANI 2

DOGODKI *Mauthausen, Gusen in Ebensee*

Spominu na umrle se je poklonilo na tisoče ljudi

7. maja so v nekdanjem koncentracijskem taborišču Mauthausen potekale spominske slovesnosti ob 78. obletnici osvoboditve. Slovesnosti so sicer potekale že ves teden tudi v zunanjih taboriščih.

Tako je bila v soboto 6. maja, spominska slovesnost tudi v nekdanjem taborišču Ebensee ob Traunseeju. Prvi taboriščniki so prišli v taborišče novembra 1943. Dokler niso zgradili barak, so bili nastanjeni v skladišču pri mlinu. Delovanje taborišča je bilo skrito pod imenom Kalk, Salvay ali Zement.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

Osrednje spominske slovesnosti v Mauthausnu se je udeležil tudi Aleksander Geržina, slovenski veleposlanik v Avstriji. Foto: Saša Elenovski

UVODNIK

Kako Svoboda razume svobodo

Dr. Ivan Svetlik

V preteklih dnevih in tednih smo praznovali 78. obletnico osvoboditve. Poklonili smo se spominu na partizanske borce in vse, ki so zastavili svoje življenje za to, da smo kot narod in kot posamezniki lahko svobodno zaživeli. Sanje številnih malih ljudi so se uresničile, v srcih mnogih pa je naprej tlela želja po lastni slovenski državi in več osebnih svoboščinah. To osvoboditev smo si izborili pred 32 leti.

Vse od prelomnih dogodkov leta 1945 in leta 1991 spoznavamo, da svoboda ni nikomur podarjena, temveč je priborjena, in da si je zanjo treba vedno znova prizadevati in jo braniti, najsi gre za nacionalno svobodo, politične, socialne ali osebne svoboščine in pravice.

V tem času pa se spominjamo tudi prve obletnice državnozborskih volitev, na katerih smo z veliko večino izvolili Gibanje Svoboda in njegove koalicijske partnerje. Veseli nas, da skupaj z njimi praznujemo obletnice samostojnosti in enotnosti, Osvobodilne fronte, osvoboditve izpod fašizma, osamosvojitve in druge ter tako utrjujemo naše skupne vrednote in zgodovinski spomin.

V letu, ki je za nami, smo lahko svobodneje zaživeli. Lahko se svobodno družimo in protestiramo brez posredovanja policije. Vlada nas je obvarovala pred pomanjkanjem energentov in blažila draginjsko krizo. Civilnodružbene organizacije je sprejela kot sogovornike pri pripravi reform. Vrnjena in povečana so sredstva za njihovo delovanje, ki jih je bila odvzela Janševa vlada. Tudi ZZB NOB je prejel dodatna sredstva za svoje delovanje in skrb za spominska obeležja.

Gibanje Svoboda je v življenje državljanov prineslo olajšanje in še več pričakovanj in upanja. Največji razvojni izzivi pa so še pred nami. V prihodnjem letu in naprej se bo pokazalo, kako Svoboda zares razume svobodo. Ali jo razume kot odgovorno ravnanje posameznikov, skupin in organizacij, pri katerem njihova dejanja ne smejo brez skupnega dogovora omejevati svobode drugih, ali pa kot prost lov za uresničevanje osebnih, podjetniških in političnih interesov?

Ali bo Svoboda s svojo zakonodajno in izvršno oblastjo pripravljena postaviti meje posameznikom in skupinam, kadar bi te lahko posegale v svobodo sodržavljanov? Ali bo sposobna graditi skupnost ali pa bo dopustila grob individualizem?

Kako bo s svojimi tekočimi ukrepi in reformami davčnega in zdravstvenega sistema ter dolgotrajne oskrbe udejanjila maksimo predsednika Goloba, da morajo premožnejši za skupno dobro prispevati več?

Ali bo zares okrepila javno zdravstvo ali pa bo dopustila, da bodo premožnejši preko zasebnih zavarovanj iz javnega sistema potegnili še več zdravnikov in tako manj premožne pahnili v še daljše čakalne vrste?

Ali bo pri načrtovanju reform prisluhnila tudi šibkejšim skupinam, ki jih predstavljajo sindikati in civilnodružbene organizacije, ali pa bo podlegla vplivu kapitalskih interesov, kot so precej absurdno 'podjetniki' v zdravstvu, šolstvu, socialnem varstvu in na drugih področjih zagotavljanja javnega dobra?

Ali bo omejila sovražni govor, ki spodbuja nasilje vse do fizičnih napadov na ljudi, ter omejila načrtno širjenje laži v javnih medijih, ki povečuje zmedo in negotovost med ljudmi ter spodkopava legitimnost oblasti same?

Ali bo v vzgojni in izobraževalni proces v vrtcih in šolah ter v javne medije vrnila zgodovinska dejstva in vrednote narodnoosvobodilnega boja in osamosvojitve ali pa bo ostala brezbrižna do načrtnega potvarjanja zgodovine in želja po odstranjevanju in prestavljanju zgodovinskih obeležij?

Ali ji bo uspelo spremeniti volilni sistem v smeri večjega neposrednega vpliva volivcev ali pa se bo oklepala sedanje strankokratske ureditve v želji po lažji ohranitvi oblasti?

Od odgovorov na ta vprašanja bodo odvisne politična, socialna in ekonomska svoboda državljanov Slovenije v prihodnjih letih. Želimo si, da bi Svoboda med njimi našla pravo ravnotežje in da bo tako upravičila svoje ime. Ne kot kaka stara 'svobodnjaška' stranka, temveč kot stranka, ki je ob spodbujanju svobodnega podjetništva pripravljena tudi na demokratično obnavljanje in delitev oblasti ter na zagotavljanje socialne pravičnosti s poudarkom na zaščiti šibkejših družbenih skupin. Želimo si, da Svoboda odločno stopi na to pot, tako da bodo naslednje obletnice lahko njeni prazniki in prazniki vseh državljanov Slovenije.

NADALJEVANJE S STRANI 1

Nova potrditev odličnega sodelovanja

prihodnjem letu, ki imajo širši skupni pomen. Osrednjih in z njimi povezanih dodatnih dogodkov naj bi se udeleževale uradne delegacije vseh borčevskih in protifašističnih organizacij z območja nekdanje skupne države. Delegacije so se strinjale, da bodo še naprej spodbujale tudi kar najširšo udeležbo članov borčevskih in protifašističnih organizacij ter drugih na teh in drugih pomembnih dogodkih v posameznih okoljih. Ponovno

Polaganje venca v Gramozni jami (Foto: Manja Konkolič)

naj bi se srečale v Kumrovcu konec maja in v Črni gori v juliju. Posebno pozornost so namenile tudi možnim skupnim projektom, še posebej tistim, s katerimi bi kandidirale za finančno podporo EU. Pripravile naj bi tudi skupen dogovor o spomenikih in spominskih obeležjih, posvečenih jugoslovanskemu partizanskemu gibanju ter žrtvam fašizma in nacizma v tujini, ki naj bi jih skupaj obnovile, vzdrževale in ob njih prirejale skupne spominske slovesnosti. Nadaljevale naj bi tudi razprave o osnutku podlage za gradnjo protifašistične družbe v 21. stoletju, ki so jo v letu 2022 pripravili v SABNOR BiH. V kratkem naj bi širše in konkretno razpravljale o možnih in vzajemno koristnih dejavnostih v Svetovni veteranski federaciji po njenem kongresu v Beogradu marca letos ter o pripravah na kongres Evropske antifašistične federacije, ki bo letos jeseni.

Skupna udeležba na slovesnosti na Poljani ob 78. obletnici zadnjih bojev na jugoslovanskih tleh in v Evropi v drugi svetovni vojni je imela poseben pomen. Že v uvodnem, pozdravnem delu slovesnosti so bile delegacijam borčevskih organizacij namenjene posebne misli. »Skupaj zaznamujemo spomin na zadnje boje z okupatorji in njihovimi domačimi pomagači na naših, jugoslovanskih tleh in zadnje boje v drugi svetovni vojni v Evropi. Tudi ta zaključna dogajanja in boji na naših tleh so nas neposredno povezovali; v njih so že po formalni nemški kapitulaciji sodelovali in krvaveli sinovi in hčere vseh naših narodov. In tudi zato danes potrjujemo našo povezanost in pomen našega skupnega narodnoosvobodilnega boja ter skupaj pošiljamo še močnejše antifašistično sporočilo širši, tudi mednarodni javnosti za mir, medsebojno spoštovanje in razumevanje

Skupna udeležba na slovesnosti na Poljani ob 78. obletnici zadnjih bojev na jugoslovanskih tleh in v Evropi v drugi svetovni vojni je imela poseben pomen.

ter miroljubno sodelovanje,« je bilo poudarjeno v tem pozdravu.

Delegacija vseh borčevskih organizacij je skupaj položila venec k spomeniku na Poljani. V imenu vseh pa je imel nagovor vodja delegacije in podpredsednik SABA Hrvaške, Miroslav Delić.

Delegacije so se posebej srečale s predsednico Državnega zbora Republike Slovenije mag. Urško Klakočar Zupančič, slavnostno govornico na letošnji slovesnosti, krajši delovni pogovor pa so imele tudi z Milanom Wuttejem, predsednikom Zveze koroških partizanov. Sprejeta je bila pobuda, da bi prihodnje leto ob slovesnosti na Poljani obiskali tudi Peršmanovo domačijo in se bolje seznanili s položajem slovenske narodnostne skupnosti v Avstriji, delovanjem ZKP ter možnim širšim sodelovanjem borčevskih organizacij v državah na območju nekdanje skupne države in ZKP.

Marjan Šiftar

Osrednja spominska slovesnost na Poljani (Foto: Savo Veselinović)

NADALJEVANJE S STRANI 1

Spominu na umrle se je poklonilo na tisoče ljudi

Glavni namen je bilo suženjsko delo pri gradnji podzemnih rovov, ki so jih uporabljali za razvoj medcelinske rakete A9/A10. 7,6 kilometra podzemnih rovov so zgradili v 14 mesecih. Originalni program so morali opustiti zaradi večje pomembnosti vojaških produkcije oboroževalne industrije. Že zgrajene predore so uporabili za pridobivanju goriva in izdelavo tankov in tovornjakov tovarn Steyr Daimler Puck in Nibelungen Werke. Taboriščniki so bili registrirani v Mauthausnu in nato poslani v Ebensee.

Skupaj je bilo tja deportiranih 27.000 taboriščnikov. Taboriščniki so bili najmanj dvajsetih narodnosti. Največ je bilo Poljakov, Rusov, Madžarov, Nemcev, Italijanov, Jugoslovanov, Grkov ter Čehov in Slovakov. Judovski taboriščniki so obsegali približno tretjino zapornikov. Od januarja 1945 so v taborišče prihajali številni evakuacijski transporti in razmere v njem so postale neznosne. Konec aprila 1945 je bilo v Ebenseeju 18.500 taboriščnikov. 6. maja 1945 je enota 3. ameriške armade sodelovala pri osvoboditvi taborišča. Kljub medicinski pomoči in pomoči mednarodne organizacije UNRRA je po osvoboditvi umrlo okoli 750 taboriščnikov. V koncentracijskem taborišču Ebensee je bilo tudi najmanj 259 Slovencev.

Slovesnost je bila tudi pri spominskem obeležju koncentracijskega taborišča Gusen III v Lungitzu, kjer so postavili nov spomenik v počastitev spomina na usmrčene taboriščnike, katerih ostanke ozi-

Delegacija ZZB NOB Slovenije, vodil jo je član predsedstva Janez Alič (desno) je skupaj z Barbaro Kremžar (druga z desne), namestnico slovenskega veleposlanika na Dunaju, venca položila v spominskem parku v nekdanjem taborišču Gusen.

roma pepel iz krematorija so pred nekaj leti našli ob popravljanju železniških tirov v bližini že obstoječega spomenika. V taborišču Gusen III, kjer je bila tudi osrednja pekarna za taborišča in je bilo skupaj 259 taboriščnikov, so bili najmanj trije Slovenci.

6. maja je imela dr. Monika Kokalj Kočevar po Mauthausnu tudi vodstvo za učence Osnovne šole Koseze iz Ljubljane, pozno popoldne pa je bila spominska slovesnost v nekdanjem koncentracijskem taborišču Gusen, ki je bilo podružnica KL Mauthausen. Delegacija ZZB za vrednote NOB Slovenije in namestnica slovenskega veleposlanika na Dunaju Barbara Kremžar sta položili venec pri slovenski plošči in pri krematoriju, Monika Kokalj Kočevar pa je imela na slovesnosti tudi nagovor.

7. maja se je delegacija ZZB za vrednote NOB udeležila osrednje komemoracije v nekdanjem koncentracijskem taborišču Mauthausen. Skupaj z veleposlanikom Republike Slovenije v Avstriji Aleksandrom Geržino in gardisti Slovenske vojske ter ob spremljavi praporščaka ZZB so položili venec na osrednjem kenotafu na zbornem mestu in pri slovenskem spomeniku, pred tem pa tudi pri slovenskem spomeniku v Mauthausnu, k jugoslovanskemu spomeniku, k spomeniku koroškim Slovencem in slovenskim talcem. Osrednje slovesnosti se je udeležilo več kot 10.000 ljudi z vsega sveta.

Dr. Monika Kokalj Kočevar

AKTUALNO *Ideološki boj*

Vlada preklicala sklep o spominu na »komunistično nasilje«

Vlada je sprejela Sklep o prenehanju veljavnosti Sklepa o razglasitvi nacionalnega dneva spomina na žrtve komunističnega nasilja, ki ga je lani na eni svojih zadnjih sej sprejela na volitvah poražena Janševa vlada.

Na potreben preklic sklepa so prvi opozorili Socialni demokrati, saj kot so zapisali, je izražal predvsem njihov revanšizem in v ničemer ni prispeval k pomiritvi ter zmanjšanju razkola med ljudmi. Ob tem so Socialni demokrati povedali, da je treba vsako medvojno in povojno nasilje obsoditi, a da je pri tem nacionalnem dnevu šlo zgolj za primer ideološkega boja, usmerjenega v preteklost.

Vlada je tako, kot so zapisali, zaradi sprejetja sklepa prejšnje vlade brez predhodne javne in strokovne razprave sprejela sklep o prenehanju veljavnosti sklepa.

S. B.

Spomenik revolucije

»Spomenik revoluciji« na Trgu republike v Ljubljani je spominsko delo, ki obeležuje zmago jugoslovanskih partizanov v drugi svetovni vojni, pa tudi socialistično revolucijo, ki je premagala okupatorske in zatiralske fašistične sile, ki so razdelile Slovenijo. Postavljen je bil leta 1975, njegov avtor pa je akademski kipar Drago Tršar.

ZA KAPLJO MIRU

Za kapljo miru
stegujem dlani
in tiho ponavljam
priprošnje besede;
za kapljo miru
vas še in še
prosijo moje
izsušene oči;
za kapljo miru
vas znova rotim
sredi divjega hrupa
raket in bomb;
za kapljo miru
nemo kričim
na suhem polju
človeške bede.
Za kapljo miru!

Maca Jogan

VOZ REAKCIJE

Pozabil hlapec star je s konjem bolnim,
ki bil še bolj starikav je kot sam,
omahoval je pod vozičkom polnim,
težko je vlekel vprego preko jam.

Nekoč iz jarka mogel ni speljati
in hlapec ga je bičal kar se da.
Tako, da sta omahnila oba
in voz ves trhel dali so sežgati.

Tako tepo zdaj kljuse tiranije,
ki je zavleklo voz v prepad
in gospodarjem pot po licih lije,
brezglavo bijejo kljusad.
Izmučeni vpijo, da bi speljali,
a mi jih bomo z vozom vred zažgali.

Karel Destovnik - Kajuh

DOGODKI *Murska Sobota*

Dan zmage in dan Evrope

9. maja smo v Združenju borcev za vrednote NOB Murska Sobota pripravili prisrčno slovesnost ob dnevu zmage in dnevu Evrope. Pred Spomenikom zmage na Trgu zmage v Murski Soboti sta po nekajletnem presledku spet nežno zazveneli naša himna in himna Evrope. Na violino ju je zaigral dijak Gimnazije Murska Sobota, ki je poskrbela za kulturni program.

Govornik je bil podžupan mestne občine Murska Sobota dr. Timi Gomboc. Poudaril je, da je spomenik, pred katerim je potekala prireditev, posvečen vsem borcem, ki so izgubili življenje v drugi svetovni moriji, tako partizanom kakor tudi mla-

dim borcem Rdeče armade iz Rusije, Ukrajine, Gruzije in Azerbajdžana – več kot 500 jih je padlo na našem območju. Ta naš spomenik naj nam bo opomin, da nikoli več nikjer ne bi bilo treba postaviti podobnega spominskega obeležja.Vence v spomin padlim so položili v imenu Mestne občine Sobota Murska oba podžupana občin, dr. Timi Gomboc in Jure Lang, v imenu ZB NOB Murska Sobota udeleženca NOB, Zina Kerec in Franček Gomboc, ter predstavniki Društva Slovenija-Rusija. Veseli smo bili množice naših članov, občanov in še posebej dijakov gimnazije in srednje poklicne šole, saj so s svojo prisotnostjo na slovesnosti potrdili, da se je treba spomniti žrtev, še bolj pa podpreti vsa prizadevanja naše države za mir, trajen mir med narodi v Evropi in svetu.

Bojka Veren

DOGODKI *Kal - Koritnica, planina Golobar*

Italijani pobili 42 partizank in partizanov

Letos je minilo 80 let od bitke na planini Golobar, ko je v boju z Italijani padlo 42 partizank in partizanov. KUD Golobar Bovec je v sodelovanju z bovško borčevsko organizacijo pripravil komemoracijo v spomin na padle na predvečer dneva upora proti okupatorju, 26. aprila, saj so italijanski okupatorji prav na ta dan pred osemdesetimi leti padle partizanke in partizane zve-

Slovesnost v Kalu Koritnici

rinsko privlekli s planine v dolino in njihova izmaličena trupla domačinom razkazovali v Kalu - Koritnici na kraju, kjer danes stoji spomenik, in nato v Bovcu.

Komemoracije se je udeležilo lepo število prebivalcev z Bovškega in od drugod, med njimi tudi župan občine Bovec Valter Mlekuž in podžupan Erik Cuder.

Po uvodni slovenski himni v izvedbi kvarteta Policijskega pihalnega orkestra je zbrane najprej nagovoril predsednik KUD Golobar in lokalne organizacije ZB Mitja Cuder. Med drugim je povedal, da je ZBNOB na spomeniku prav letos postavil novo spominsko ploščo z enakim zapisom. Slavnostni govornik je bil Zdravko Likar, ki je zavrtel kolo časa 80 let nazaj, kot se je sam izrazil. V svojem nagovoru je podrobneje opisal dogodke tistega časa.

Spominska slovesnost na Golobarju

Članica Gledališke skupine Bovec Slavica Della Bianca je nato prebrala članek učiteljice Ane Leštan, rojene Mlekuž v vasi Kal - Koritnica, z naslovom »Vojna je za vedno zaznamovala otroška srca«. Ana Leštan je nato stopila pred mikrofon in vidno ganjena priznala, da jo tisti kruti trenutki, ki so jih takrat videle njene otroške oči, spremljajo vse življenje.

Mitja in Peter Cuder ter Slavica Della Bianca so nato prebrali imena vseh, ki so 26. aprila 1943 padli na planini Golobar, zatem pa so Zdravko Likar in predsednik KS Kal - Koritnica, ter Valter Mlekuž pred spomenik položili venec. Komemoracijo je obogatil vrhunsko zasnovan kulturni program, v katerem so ob policijskem kvartetu nastopili Moški pevski zbor Golobar, bovški harmonikarji, učenci Osnovne šole Bovec in Peter Della Bianca ob spremljavi Nikija Germovška na violini.

29. aprila pa je potekala še spominska slovesnost ob spomeniku padlim na planini Golobar. Organizator pohoda in spominske slovesnosti je bila tudi letos Lovska družina Čezsoča, ki tudi sicer skrbi za vzdrževanje in urejenost spomenika na planini Golobar. Da bi se spominske slovesnosti lahko udeležili tudi najstarejši, je župan Občine Bovec Valter Mlekuž zaprosil Flycom Technologies d.o.o. oziroma Ivana Kralja za helikopterski prevoz, ki so ga opravili brezplačno. Predsednika ZZB NOB Slovenije Marijana Križmana so na planini sprejeli župan Valter Mlekuž Mlekuš ter predsednika ZBNOB Tolmin, Kobarid in Bovec Rok Uršič in Mitja Cuder.

Po uvodni pesmi MPZ Golobar pod taktirko Rada Uršiča je zbrane nagovoril župan občine Bovec Valter Mlekuž in najprej izrazil veselje, da se dogodka na Golobarju vedno udeleži tako lepo število udeležencev. Tudi letos jih je bilo okoli 50. »Res iskrena hvala, hvala pa tudi vsem, ki ste se udeležili današnje spominske slovesnosti, s katero se spominjamo tragičnih trenutkov, ko je bila zemlja na tem mestu okrvavljena. Še bomo prihajali. Iskrena hvala tudi Lovski družini Čezsoča, da tako zvesto skrbi za ta spomenik,« je med drugim poudaril Mlekuž.

Slavnostni govornik Marijan Križman se je zahvalil županu Valterju Mlekužu, da občina Bovec tako zgledno skrbi za ohranjanje spomina na golobarske žrtve, Lovski družini Čezsoča pa za vzdrževanje spomenika. »Tu so padli mladi ljudje, ki so se odzvali klicu domovine – tisti, ki jim ni bilo vseeno za namere okupatorja in njihov načrt poitalijančevanja, zbris identitete, spreminjanja imen in celo napisov na spomenikih na domačih pokopališčih. Ti mladi ljudje so s svojim bojem in žal tudi smrtjo dokazali, da svoboda ni samoumevna in ne pride sama. Sodelovanje z okupatorjem pa pomeni zamolčanje maternega jezika in je lahek plen tuje vojske,« je med drugim poudaril predsednik Marijan Križman.

Ob domoljubnih pesmih MZP Golobar sta zadoneli tudi harmoniki, člana Lovske družine Čezsoča pa sta pred spomenik padlim golobarskim žrtvam položila spominski venec.

Mitja Cuder

VABILO *KO žrtev vojnega nasilja*

Srečanje taboriščnic in taboriščnikov na Ljubelju

Slavnostni govornik bo Matej Arčon, minister za Slovence v zamejstvu in po svetu. Zbrane bosta nagovorila tudi Peter Miklič, župan občine Tržič, in Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije. V kulturnem programu bodo sodelovali Orkester Slovenske vojske, Godalni kvartet C'est La Vie, učenci Osnovne šole Bistrica pod mentorstvom prof. Tomaža Zupančiča, Maja Tekavec in drugi. Srečanje v spominskem parku v Podljubelju je tudi tradicionalno srečanje slovenskih taboriščnic in taboriščnikov, ukradenih otrok in drugih žrtev vojnega nasilja. Prav tako **v soboto, 10. junija 2023**, bo spominska slovesnost na avstrijski strani taborišča – Ljubelj sever. Začetek bo ob 9. uri s polaganjem vencev, zbrane bo pozdravil deželni glavar dr. Peter Kaiser, slavnostni govornik pa bo škof dr. Jožef Marketz.

NAŠ POGOVOR

Mag. Marko Koprivc

Magister politoloških znanosti, državni sekretar na Ministrstvu za kohezijo in regionalni razvoj Republike Slovenije, predsednik Socialnih demokratov v Ljubljani

Odpravili revanšistični sklep prejšnje vlade

Marko Koprivc se je rodil 14. decembra 1978 v Kopru. Je svetnik v mestni občini Ljubljana. Med letoma 2018 in 2022 je bil izvoljen za poslanca v Državnem zboru Republike Slovenije, kjer je deloval kot podpredsednik odbora za zadeve Evropske unije in podpredsednik odbora za izobraževanje, znanost, šport in mladino. Bil je tudi član odbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide, komisije za narodne skupnosti ter komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu. Svoje delo je začel kot strokovni sodelavec mestnega sveta Mestne občine Ljubljana. Pred nastopom poslanskega mandata je deloval na področju razvoja in kakovosti izobraževanja na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije. Bil je član v številnih svetih zavodov, med drugim v svetu javnega zavoda Turizem Ljubljana. Marko Koprivc je javnosti znan tudi kot glasen zagovornik protifašizma. Z njim smo se na kratko pogovorili o najnovejši pobudi Socialnih demokratov, ki močno odmeva v javnosti

Vlada RS je na pobudo Socialnih demokratov odpravila spominski dan na žrtve komunističnega nasilja. Zakaj ste to predlagali?

Poudaril bi, da je to pobudo Socialnih demokratov Vlada Republike Slovenije enotno podprla in izglasovala odpravo tega »Janševega praznika«. Te obeležitve več ne bo!

Lani po volitvah, ko je Janševa vlada opravljala tekoče posle, je sredi maja razglasila nacionalni dan žrtev komunističnega režima. Vemo, da državne praznike določa državni zbor in ne vlada, zato odločitev prejšnje vlade ni bila obvezujoča za to vlado niti ne za širšo skupnost.

Da bo jasno, Socialni demokrati obsojamo vsakršno predvojno, medvojno in povojno nasilje. Hkrati pa smo prepričani, da tisti sklep Janševe vlade izraža predvsem revanšizem ter da v ničemer ne pripomore h kakršni koli pomiritvi. Gre za primer ideološkega boja, usmerjenega v preteklost, namesto da bi se kot družba spopadali z izzivi sedanjosti in prihodnosti. Danes so aktualni številni drugi izzivi: predvsem prizadevanje za mir v Ukrajini in drugod po svetu, boj z inflacijo in draginjo ter krepitev javnih sistemov.

Državljanska vojna, ki jo v odzivu na odpravo tega praznika omenja Janez Janša, in pozivi k oboroževanju na desnici, ki sledijo tem pozivom, so grozeči. Komentar?

Ivan Janez ima hude težave sam s seboj. Takšen diskurz je nesprejemljiv, nevaren in skrajno neodgovoren. Ta nesrečni gospod se lahko po 30 letih vpraša, kaj je njegov prispevek tej državi in ljudem. Zame ni junak, ampak populist, ki se obrača po vetru, neti spore v družbi in izkorišča travme dela slovenske družbe, na čemer gradi svojo bazo podpornikov.

Ampak desnica obtožuje sedanjo vlado in tudi vašo stranko, da s takšnimi odločitvami netite konflikt v družbi ...

No, jasno je, kdo že 30 let deli slovenski narod in kdo želi spreminjati zgodovinska dejstva. Bom rekel provokativno, ampak zelo zgovorno: slovenska desnica se nikoli ne pokloni vsem žrtvam vojnega nasilja, ne pokloni se

žrtvam nacifašizma. Oporekajo praznik upora proti okupatorju. Hodijo samo na grobove in obeležja domobrancem. To so odkriti ponosni nasledniki kolaboracije in nacifašizma, čemur ni mesta v sodobni družbi.

To se je pokazalo tudi pri vodenju prejšnje vlade – avtoritaren način vladanja, sprejemanje odločitev brez dialoga, destruktivno prevzemanje in uničevanje javnih storitev, javno obračunavanje z drugače mislečimi, neustavno kaznovanje ljudi – to kaže na težnje po totalitarnem delovanju in slabitvi demokracije. To so bili resni odkloni od vrednot, na katerih sta bili postavljeni povojna Evropa in Slovenija. In ljudje so na volitvah povedali, da takšne politike ne želijo.

Če komu, veste da meni ni vseeno, kakšen je odnos do polpretekle zgodovine. Ampak kot članu vlade, ki se dnevno sooča s številnimi izzivi, se mi zdi bolj pomembno, da rešujemo aktualne težave naših ljudi – dostop do zdravstvenih storitev, dolgotrajno oskrbo, stanovanja za mlade – in da se ukvarjamo z vprašanji nadaljnjega razvoja, ki mora biti do okolja in ljudi prijazen ter pravičen.

Nekoč ste dejali, da ste ponosni naslednik Zveze komunistov – zakaj?

Vemo, da je prav vodilna vloga Komunistične partije in za njo Zveze komunistov v narodnoosvobodilnem boju uspela z aktivacijo slovenskih množic. V prvi vrsti je to gibanje bilo boj za osvoboditev izpod tujega okupatorja, za povrnitev velikega dela slovenskega ozemlja v meje enotne države, hkrati pa boj za izboljšanje položaja kmetov, mladih, žensk in delavcev ter za pravičnejšo socialno državo. Prvič v slovenski zgodovini so ženske dobile volilno pravico in enakost pred zakonom. V povojnem času smo ujeli korak z razvitim svetom in to nam je zagotovilo odlična izhodišča pred tranzicijo v devetdesetih letih.

S. B.

SPOROČILA *Za spomenik samostojnosti*

Stališče ZZB za vrednote NOB do spomenikov

V ZZB za vrednote NOB Slovenije smo ob 80. obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda (april 2021) sprejeli širšo in celovito Spomenico, s katero smo nedvoumno jasno in še širše opredelili vlogo Osvobodilne fronte in narodnoosvobodilnega boja in naša stališča o vsem, kar se danes tako ali drugače povezuje s tem zgodovinskim obdobjem, ga skuša tudi potvarjati, pa tudi o povezanosti narodnoosvobodilnega boja z našo osamosvojitvijo in aktualnih domačih in mednarodnih razmerah.

Upor zoper okupatorje je bil zgodovinsko in politično daljnovidno državotvorno dejanje. Temeljil je na globokem prepričanju, da je za narodovo osvoboditev potrebno skupno delovanje političnih in narodovih silnic, ki ni ideološko pogojeno in izključujoče. Osvobodilna fronta, ta edinstvena narodna in osvobodilna organizacija, v kateri je dejavno delovalo več kot sto tisoč aktivistov in sodelavcev, je bila tudi zaradi svoje širine in množičnosti hrbtenica narodnoosvobodilnega in socialnega gibanja za »narodno, družbeno in kulturno revolucijo«, za »pravičnejšo družbo in ljudsko oblast slovenskega naroda«.

Naj le povzamem: med drugo svetovno vojno je bilo slovensko partizansko gibanje, Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije kot del NOV in PO Jugoslavije pod poveljstvom maršala Josipa Broza Tita, priznano kot del protifašistične zavezniške koalicije, zavezniške države pa so bile osnova za današnje Združene narode.

Osamosvojitev Slovenije si gotovo zasluži primerno in trajno spominsko obeležje, v katerem bi se lahko prepoznali vsi, ki smo sodelovali v tem zgodovinskem projektu, in to na Trgu republike v Ljubljani, na tem simbolnem mestu, na katerem je bila razglašena (»rojena«) naša država s svojimi simboli, postavami, in s spoštljivim spominom na zgodovinski lok, katerega vrhunec je.

Podpiramo pobudo, da se na Trgu republike postavijo spomeniki slovenski državnosti, hkrati pa menimo, da morajo sedanji spomeniki tam ostati, ker so del zgodovine in pomnik časa, ki ga je preživela slovenska nacija.

O pobudi za razmislek prvega predsednika RS Milana Kučana o postavitvi spomenika osamosvojitve bomo opravili širšo razpravo v ZZB in predlagali tudi skupen premislek veteranskih organizacij o njej.

Marijan Križman,
predsednik ZZB NOB Slovenije

SPOROČILA *Spomeniki kličejo po obisku*

Na Geopediji 7600 partizanskih spomenikov

Ob okrogli številki 7600 partizanskih spomenikov na Geopediji sporočam, da je Urban Pipan po naročilu ZB pri vsakem označil občino, tako da si zdaj registrirani uporabnik lahko izpiše seznam spomenikov v svoji občini.

Spodbujamo območne zveze borcev, da sezname spomenikov po občinah, ki jih pokrivate, primerjate s svojimi evidencami in nam sporočite, ali kakšen spomenik na Geopediji manjka. Na željo vam sezname pošljemo mi. Ker je občin veliko, sta za zgled tule samo Ankaran s tremi obeležji in Ajdovščina s 93 spomeniki. Na nekaterih področjih, kjer zveze borcev ni ali je nedejavna, je še precej spomenikov, ki kličejo po obisku, fotografiranju in opisu. Iščemo domače poznavalce in informatorje zlasti za naslednje občine in območja: Kanal, Nova Gorica, Gorica, Trst, Komen, Pivka, Ilirska Bistrica, Črnomelj, Semič, Metlika, Novo mesto, Krško, Brežice, Slovenska Bistrica, Rače - Fram, Makole, Sveti Tomaž, Ljutomer, Sveti Jurij ob Ščavnici, Gornja Radgona, Šentilj, Pesnica, Kungota, Duplek, Miklavž na Dravskem polju, Ruše, avstrijska Koroška.

Vedno znova se nam postavlja vprašanje, kako se odzvati na komercialne ponudbe za trženje partizanskih obeležij. Spomeničarji smo na to temo oblikovali Stališče v zvezi s QR-kodo, tule pa ponavljamo, da je promocija spomenikov vsekakor potrebna in hvalevredna, odločiti se je treba samo za ekonomsko vzdržno in trajno obliko predstavitve. Najbolj bomo poskrbeli, da spomeniki postanejo del javne kulturne zavesti, z njihovim rednim vzdrževanjem, vpisovanjem v krajevna gesla na Wikipediji, obravnavo v šolah in vključevanjem v turistično ponudbo na infotablah in v brošurah. Za turiste prevedemo besedilo na obeležju v tuji jezik in pojasnimo dogodek ali osebe, ki jih obeležuje. To storimo na krajevni infotabli, v turističnih prospektih in na spletu. Prevod pripravimo s spletnimi prevajalniki, lokalni anglist skoraj brezhiben strojni izdelek samo še pregleda. Tiste območne organizacije ZB, ki imajo preveč denarja ali so našle donatorja, lahko nalogo poverijo kateremu od komercialnih ponudnikov opreme spomenikov s QR-kodami, vendar naj se pri tem zavedajo, da ne gre za enkraten strošek, saj bo ponudnik vsako leto obnavljal informacijo in zaračunal letni zakup spletne domene, problematična pa je s stališča varstva kulturne dediščine tudi oprema spomenikov s plastičnimi ploščicami. Stroški za QR-promocijo posameznega spomenika so visoki, k čemur prispevajo take nepotrebnosti, kot so posnetki spomenika z dronom.

Miran Hladnik

SVOBODNA BESEDA
www.svobodnabeseda.si

DOGODKI *Ljubljana – mesto heroj*

Spomin, praznovanje, opomin

9. maj 1945 – Ljubljana je svobodna. Zato je 9. maj njen praznik, praznik Ljubljane – mesta heroja. V teh dneh se je mesto spominjalo zadnjih dogodkov pred odstranitvijo bodeče žice, ki ga je leta 1942 spremenila v posebno koncentracijsko taborišče. Še posebej se je Ljubljana spominjala vseh žrtev, ki so padle ali bile umorjene le dan, dva pred koncem druge svetovne vojne. Praznovala je svojo osvoboditev, praznovala dan Evrope in dan miru. Obenem pa je opominjala, da ne smemo pozabiti na vse grozote, ki jih prinašajo vojne, tudi vojna v Ukrajini. V dneh spominjanja in praznovanja svobode in miru je čas, da politike spet opozorimo na njihovo nalogo. Glasno smo jim sporočili: »Morebitne spore in nesporazume rešujte za diplomatsko mizo in ne z orožjem.«

Spomin na žrtve v Smrečju pri Turjaku

4. maja 1945, le nekaj dni pred osvoboditvijo izpod nacifašizma, so domobranci v Smrečju pri Turjaku zverinsko mučili in ubili 26 talcev. Vsako leto se na ta dan zberemo pri spomeniku v globeli gozda in se poklonimo njihovemu spominu. Tudi letos je bilo tako. V prisotnosti častne straže Gardne enote Slovenske vojske je delegacija ZZB

V smrečju pri Turjaku je bil slavnostni govornik Tone Kovič.

NOB Ljubljana in Društva Zarja spominov položila venec. Na takratne dogodke na tem mestu pa nas je spomnil član Mestnega odbora ZZB NOB Ljubljana Tone Kovič. Poudaril je, da so domobranci 26 talcev, članov vodstva OF Ljubljana, pripeljali iz zaporov. Nalog za ta zločin je dal takratni vodja policije le nekaj dni pred strahopetnim begom čez Karavanke in razglasitvijo zmage partizanov. Še več, v svoji okrutnosti so pozneje na mostu čez Dravo že pod belo zastavo pobili celo četo partizanov. V nadaljevanju je Tone Kovič podrobno opisal zgodovinska dejstva o delovanju OF v Ljubljani. V mestu je do maja 1942 delovalo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih enot, Ljubljana je bila propagandno in obveščevalno središče, delovale so ilegalne tiskarne, poslušali smo lahko Radio Kričač, pomembna je bila razglasitev kulturnega molka, letos se bomo spomnili množičnih ženskih demonstracij proti streljanju talcev in njihovih zahtev za izpustitev zapornikov. Da bi zatrli upor, so Italijani leta 1942 obdali mesto z bodečo žico, postavili bunkerje in prehode strogo nadzorovali. Ukazali so tudi odvzem radijskih aparatov. Tone Kovič se je spomnil tudi

Na Orlah je bil slavnostni govornik predsednik vlade dr. Robert Golob.

narodnega heroja, pesnika Karla Destovnika – Kajuha, in še nekaterih aktualnih družbenih vprašanj, povezanih z interpretacijo teh zgodovinskih dejstev. Prav zato je pozval vse prisotne, da s tega kraja odidemo z zavedanjem, da spomin na 26 talcev in vse žrtve fašizma in nacizma ne sme nikoli ugasniti in njihova imena ne smejo zdrsniti v pozabo.

Spomenik padlim na Orlah

Drugače pa je bilo na Orlah 8. maja, ko so se učenci Osnovne šole Škofljica v kulturnem programu poklonili partizanskemu pesniku in narodnemu heroju Karlu Destovniku - Kajuhu. Na njihov vsakoletni nastop na Orlah jih je pospremil kar sam ravnatelj Roman Brunšek, ki že vrsto let srčno vodi eno največjih osnovnih šol v Sloveniji. Vedno se radi odzovejo našemu vabilu.

Zbrani pri spomeniku padlim borcem v zadnjih bojih za osvoboditev Ljubljane na Orlah smo se s spominsko slovesnostjo poklonili številnim borcem Gubčeve, Levstikove in Ljubljanske brigade, ki jim ni bilo dano, da bi si 9. maja 1945 z Ljubljančani delili veselje ob težko priborjeni zmagi nad nacifašizmom, za katero so dali največ, kar lahko človek da: življenje.

Tudi srečanje z 98-letnim partizanom, udeležencem bojev na Orlah pred 78 leti, Avgustom Britovškom - Vančem, je bilo za vse prisotne posebno doživetje. Na slovesnost ga je na njegovo posebno željo na pot s Koroškega pospremila njegova družina.

V prisotnosti praporščakov, častne straže Gardne enote Slovenske vojske in ob zvokih žalostinke trobil Orkestra Slovenske policije je venec najprej položil predsednik vlade Republike Slovenije dr. Robert Golob, potem pa še delegaciji mestne občine Ljubljana in ZZB za vrednote NOB Ljubljana s predstavniki Ljubljanske in Gubčeve brigade ter delegaciji Socialnih demokratov in Levice. Tradicionalne pozdravne besede sta tudi tokrat izrekla župana obeh občin, na meji na katerih stoji spomenik padlim, župan Škofljice Primož Cimerman in župan Ljubljane Zoran Janković. Oba sta poudarila, da prav zadnji boji z okupatorji na Orlah kažejo, da je v življenju s skupnimi močmi, sodelovanjem, trdno voljo, vizijo, zaupanjem in seveda z velikim pogumom mogoče premagati tudi največje zlo, kot sta bila nacifašizem in izdajstvo domačih kvizlinških enot.

Kot slavnostni govornik je svoje misli spominu padlih borcev namenil predsednik slovenske vlade dr. Robert Golob. Poudaril je, da na Orlah ne zaznamujemo zgolj osvoboditve Ljubljane – mesta heroja, ampak številne žrtve, ki so padle tik pred koncem druge svetovne vojne. Spomnil je, da je bila Ljubljana edino glavno mesto v okupirani Evropi, ki so ga okupatorji obdali z bodečo žico. V nadaljevanju je poudaril, da je bila naša vojska edina mednarodno priznana zavezniška sila, česar pa nekateri poraženci te vojne še danes ne morejo pozabiti.

»Žrtve, ki so padle na tem mestu, so tako pomembno simbolne, da je prav, da jih nikoli ne pozabimo,« je nadaljeval predsednik vlade in spomnil na trpljenje mesta. Opozoril je, da se zgodovina ne sme zlorabljati za sovražni govor, zato bodo koalicijski partnerji našli pravo pot, s katero bodo zgodovino počastili, sovražnemu govoru pa rekli ne. Predsednik vlade je ob koncu citiral pesem Karla Destovnika - Kajuha, v kateri pesnik pravi, da se partizan »nikdar ni klicu svobode izmikal«. Tudi danes se temu klicu ne moremo nikoli izmakniti in se ne bomo. »To je naša zaveza, ki jo lahko damo preteklim generacijam in ki jo moramo dati prihodnjim generacijam,« je sklenil predsednik vlade in pozval vse, da najdemo pogum takrat, ko se bomo borili za prave vrednote in pravo svobodo.

V kulturnem programu je sodeloval tudi Partizanski pevski zbor.

65. pohod po poti okoli Ljubljane

Praznovanja osvoboditve Ljubljana pa ne bi bilo brez tradicionalnega množičnega pohoda po poti okoli Ljubljane, po poti, na kateri je med II. svetovno vojno potekala bodeča žica. S tem pohodom Ljubljana slavi svojo zgodovino. Po poti so se najprej sprehodili mački ljubljanskih vrtcev, nato učenci osnovnih šol, konec tedna pa so se Ljubljančanom pridružili tudi udeleženci iz vse Slovenije. Tako se je letošnjega že 65. Pohoda ob žici v spomin na trpljenje, ki ga je okupator povzročil Ljubljančanom in Ljubljančankam, podalo skoraj 35.400 pohodnikov in tekačev. Med njimi jih je kar 3105 sodelovalo v 658 trojkah, med katerimi so bile tudi trojke ZZB NOB Ljubljana in 377 trojk učencev, dijakov in pedagogov.

Na poti so jih pozdravljale velike rdeče zvezde na jamborih, ki označujejo Pot spominov in tovarištva. Tako se Slovenci miroljubno spominjamo veličine našega naroda in tovarištva, ki nam je omogočilo, da smo bili uspešni v bitki z veliko večjimi in močnejšimi nasprotniki, ki so si razdelili našo domovino.

Meta Verbič

Ravnatelj ni dovolil nastopa

Letošnjo spominsko slovesnost v Smrečju pa je zaznamovalo dejanje ravnatelja Osnovne šole Primoža Trubarja Velike Lašče, ki na slovesnosti ni dovolil sodelovanja učencev. Novi ravnatelj meni, da gre za politiziranje in da on pri tem ne bo sodeloval. Enako naj bi bilo tudi mnenje učiteljskega zbora, je že v uvodnem pozdravu udeležencem slovesnosti sporočil predsednik Društva Zarja spominov Srečo Knafelc.

KAJUHOVO LETO 2023

Kajuh iz Nabavljalnega sektorja »Nestl«

Vlado Vrbič

Karel Destovnik - Kajuh je v času svojega življenja izdal samo eno pesniško zbirko, in sicer 18. novembra 1943 na osvobojenem ozemlju. Zbirka je obsegala 27 pesmi, izšla pa je v samo 38 izvodih. Kmalu po njegovi smrti, poleti leta 1944, je Propagandni odsek Glavnega štaba NOV in POS izdal zbirko Kajuhovih pesmi, ki jo je uredil Mile Klopčič in je izšla kar v 1000 izvodih. Urednik je iz prve zbirke (torej tiste, ki jo je narekoval Kajuh) odbral 23 pesmi, štiri pa je zamenjal z drugimi njegovimi iz časa narodnoosvobodilnega boja. Potem so se izdaje Kajuhovih pesmi do konca vojne kar vrstile, pesmi so izšle v dvajsetih zbirkah, od tega je bilo okoli deset samostojnih Kajuhovih zbirk, ki so večinoma sledile izboru pesmi v »Klopčičevi« izdaji, natisnjene pa so bile v različnih partizanskih tehnikah.

Del moštva Nabavljalnega sektorja »Nestl«, Nestl Žgank stoji (drugi z leve).

Ko smo leta 1999 pripravljali avtobiografijo *Nestla Žganka Spomini rdečega kralja*, je ta velenjski knjižnici podaril knjižico *Partizanske pesmi*, ki jo je natisnil nabavljalni sektor »Nestl«. Nestl Žgank (1909–2004) je bil predvojni revolucionar, partizan, po vojni pa je imel pomembne politične funkcije na celjskem območju in v Generalni direkciji za rudarstvo LR Slovenije, potem pa je bil direktor rudnika lignita Velenje in velenjski župan.

Podarjena knjižica obsega trindvajset partizanskih pesmi najbolj znanih slovenskih pesnikov: Otona Župančiča, Toneta Seliškarja, Mateja Bora, Franceta Kosmača, Klusovega Joža (Bogo Flander) … v njej pa so objavljene prav vse Kajuhove pesmi (torej 27) iz Klopčičeve izdaje. Knjižica je stala 3 nemške marke, izšla pa je v času med jesenjo 1944 in koncem vojne v Nabavljalnem sektorju »Nestl«.

Nabavljalni sektor »Nestl« si kot eden primerov partizanskih tiskarn, ki so natisnile tudi Kajuhove pesmi, zasluži nekaj več prostora. Takole je med drugim zapisal Nestl Žgank: »… Po temeljitem razmisleku smo se odločili za rob gozda nad planino pod Šmohorjem, dobro uro hoda po cesti iz Celja proti Laškemu. Barake smo postavili *(pozno pomladi 1944, op. V. Vrbič)* kakšnih sto metrov v gozd. Zbirni center tehničnega materiala »Nestl« je obsegal tri barake in tri večja skladišča, ki so bila zaradi varnosti razpršena. V njem je delalo že enajst ljudi, s tehničnim blagom pa smo oskrbovali celotno območje Štajerske in Koroške ter delno Dolenjske. Predvsem s pomočjo Kozoletove Milene sem navezal številne stike s trgovci, gostilničarji, mesarji, peki, direktorji tovarn. Material, pobrali smo vse, kar se je dalo, je prihajal iz vse Slovenije, pa celo iz Gradca in z Dunaja. Glavna javka je bila gostilna Branibor v Celju … Delo v centru je bilo dobro organizirano, nenehno smo sprejemali material, delali spiske potreb za teren, vse skupaj zavijali v pakete in izročali kurirjem, ki so jih odnašali na teren. Tudi radio smo imeli, poslušali smo poročila, potem pa novice tudi natisnili in jih spravili med ljudi. Ena naših dejavnosti je namreč bila tudi tiskanje različnih materialov …«

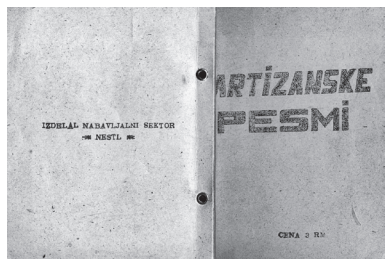

Naslovnica zbirke Partizanske pesmi

In med te »različne materiale« so spadale tudi zbirke pesmi. Za *Partizanske pesmi* žal torej ne vemo, kdaj so točno izšle in v koliko izvodih, prav tako ni znano, ali obstaja še kakšen izvod razen tega, ki ga hrani Knjižnica Velenje. Obstaja pa še en izvod knjižice (v lasti dr. Jožeta Hudalesa) *Pesmi partizanov*, ki ga je prav tako izdal nabavljalni sektor »Nestl«, v njem pa je zapisanih 43 besedil borbenih pesmi, ki so jih partizani prepevali. Tudi za to knjižico nista znana točen datum izida in število izvodov.

SPOROČILA *Ohranjanje dediščine preživelih*

Osvoboditev izpod fašizma in dan zmage

FIR in njegove članice se vsako leto spominjajo obletnice osvoboditve izpod fašizma in vojne ter dneva zmage maja 1945. Kar je videti kot zgodovinski ritual, se vsako leto znova izkaže za nujno potrebo po ohranjanju spomina in dediščine preživelih.

V Italiji si nova desničarska vlada pod vodstvom Giorgie Meloni prizadeva ohraniti staro politiko. Njej in njenim Mussolinijevim prijateljem seveda ne more biti všeč, da se na tisoče ljudi v Italiji 25. aprila spominja dneva osvoboditve in hkrati sprejema italijanske ustave s protifašističnimi temelji. Državi poskušajo vsiliti drugačno, skrajno desno usmeritev. In tako letos v številnih italijanskih mestih niso potekali le spominski shodi ob 25. aprilu, ampak so to bile manifestacije v bran protifašizma. Jasno znamenje je, da je predsednik ANPI Gianfranco Pagliarulo na osrednjem shodu v Milanu oblikoval opozorilo, da se obeta sprememba predsedniškega sistema, ki bi lahko spremenila temelje ustave. Ne gre torej samo za zgodovinski spomin, ampak tudi za sedanji in prihodnji razvoj Italije in Evrope.

Tudi v koncentracijskem taborišču Ravensbrück smo letos lahko doživeli poskuse nacionalističnih sil, da se zlorabi spomin na osvoboditev. To je preprečilo šele posredovanje direktorja spominskega parka.

Iz Evrope pa prihajajo tudi pozitivni signali: v Belgiji so člani mestnega parlamenta spomladi 2023 razglasili Charleroi za protifašistično mesto, s čimer so se odločili podpreti civilno družbo pri spominjanju na odpor proti nacistični Nemčiji, fašizmu in skrajni desnici ter še posebej zahtevati, da 8. maj znova postane državni praznik.

V Španiji je to 5. maj, ki ga je vlada že leta 2019 razglasila za dan spomina na Špance, ki so bili izgnani in umrli v Mauthausnu in drugih taboriščih, ter na vse žrtve frankizma v Španiji. Namen tega kolektivnega spomina je počastiti Španke in Špance – prve evropske protifašistične borce – in jim priznati posebno mesto, ki ga imajo ne le v španski demokratični zgodovini, ampak tudi v Evropi za obrambo svobode in demokracije.

V Nemčiji zahteva, ki jo je pred leti predstavila nekdanja preživela iz Auschwitza in članica častnega predsedstva FIR Esther Bejarano, da mora 8. maj postati praznik, dobiva nov zagon. Pred časom je več kot 175.000 ljudi to zahtevo podprlo v spletni peticiji. Lani je peticijo premier iz Turingije Bod Ramelow uradno politično predstavil. V Berlinu Takšne pobude in javne komemoracijske akcije so pomemben prispevek proti vsem oblikam pozabljanja in revidiranja zgodovine, ki jih je še vedno mogoče opaziti v številnih državah Evropske unije.

FIR in njegove zveze članice – skupaj s protifašističnimi silami civilne družbe – s takimi dejavnostmi častijo osvoboditelje v vrstah protihitlerjevske koalicije, katere glavno vojaško breme je nosila sovjetska armada, ki je skupaj s posameznimi odporniškimi gibanji leta 1945 premagala nacizem.

S. B.

KOLUMNA

Jože Poglajen

Spomenikarji novega časa

Potem ko menda glavna osamosvojitelja Peterle in Janša v letih, ko sta bila na oblasti, nista storila ničesar za postavitev spomenika osamosvojitvi, ju je pred dnevi presenetil rdeči upokojenec Milan Kučan. Tisti Kučan, ki ga naši desničarji več kot tri desetletja obsojajo, da osamosvojitev Slovenije »ni njegova intimna opcija«, je govoru ob 78. obletnici osvoboditve Vrhnike predlagal postavitev spomenika osamosvojitve na Trgu republike. Če smo natančni, je Kučan, ki je formalno vodil procese ločevanja Slovenije od jugoslovanske države, rekel, da si osamosvojitev, ki ni primerljiva z ničimer prej v naši zgodovini, zasluži spomenik na trgu, kjer se je prvič dvignila zastava mlade slovenske države. In dodal, da na tem zgodovinsko simbolnem kraju zdaj stoji spomenik, posvečen nekemu drugemu pomembnemu času naše zgodovine, ki na žalost še zmeraj deli naš narod.

Peterletovi veterani so zato zahtevali, naj Hribarja takoj vržejo z radia, sam Peterle pa ga je javno obtožil, da je med vojno dezertiral iz svoje enote TO! Izkazalo se je, da to ni res.

Golobova vlada se je s Kučanovo pobudo o spomeniku osamosvojitvi strinjala, a odzvala se je v zadnje čase svojem prevladujočem slogu vladanja: za spomenik bodo ustanovili delovno skupino. V zraku pa je obstalo vprašanje, kaj storiti s Tršarjevim spomenikom revoluciji, ki je desničarskim janičarjem že leta trn v peti. Kolikor je videti, se v vladni koaliciji ogrevajo za to, da naj bi na trgu ostal, ker je revolucija, kot je v Mladini zapisal zgodovinar Božo Repe, neločljivo povezana z narodnoosvobodilnim bojem, ki je eden od temeljev slovenskega razvoja.

Večjo težavo, kaj početi s Kučanovo pobudo, imajo Peterletovi veterani osamosvojitve. Ker bi pljunili v lastno skledo, ji javno ne morejo nasprotovati, vendar vztrajajo, da se s trga najprej umakne spomenik revoluciji. Kar bo zagotovo sprožilo nove žolčne polemike. Zdajšnji šef veteranov desnega krila slovenske osamosvojitve (VSO) Lojze Peterle je ob Kučanovi pobudi pohitel s samohvalo, češ da je bil on in ne Kučan prvi, ki je predlagal postavitev tega spomenika v Ljubljani. O tem, da bi spomenik revoluciji na Trgu republike nadomestili s spomenikom osamosvojitve, naj bi se pred osmimi leti pomenkovala s takratnim predsednikom republike Pahorjem, a dlje od tega, da je treba s tem še malo počakati, nista prišla.

Če odštejemo nekaj ciničnih čivkov, se za Kučanovo spomeniško pobudo tudi Janša ne zmeni prav veliko. Njegov bistveno večji problem je napovedana preiskava nezakonitih ugrabitev državnih organov in podjetij za potrebe njegove stranke: od brskanja po bančnih računih nasprotnikov, vmešavanja v delo policije do podrejanje medijev itd. Zato je, da bi odvrnil pozornost, sprožil silovito besedno ofenzivo zoper neokomunistično pošast v Golobovi podobi, ki da žre demokracijo. Omenja celo državljansko vojno in pozive k orožju. Je pa to lajnanje o »smrtonosni kulturi marksizma« malo čudaško, če vemo, da so Janšo v osemdesetih iz partije vrgli prav zaradi pretirane marksistične gorečnosti! Olja na to ideološko kampanjo janševikov je dodatno prilila ukinitev dneva spomina na žrtve komunističnega nasilja, ki ga je v zadnjih izdihljajih pred letom dni kar z odlokom po hitrem postopku razglasila Janševa vlada.

Če so se torej vsojevci pri Kučanovi spomeniški pobudi znašli v zagati, kako se odzvati, so bili še bolj šokirani, ko je veteran »osamosvojitvene vojne« Sašo Hribar na nacionalnem radiu razložil, da osamosvojitvene vojne v resnici ni bilo. Da je to mit, ki ga že leta ustvarjajo samooklicani osamosvojitelji ali po Hribarjevo »stari prdci«. Peterletovi veterani so zato zahtevali, naj Hribarja takoj vržejo z radia, sam Peterle pa ga je javno obtožil, da je med vojno dezertiral iz svoje enote TO! Izkazalo se je, da to ni res, izmuzljivi Peterle pa se skuša zdaj izvleči, češ da Hribar takrat morda res ni dezertiral, zato pa je moralni dezerter danes, ker »eklatantno zanika samoosvojitveno vojno«. Kakor koli že, Peterle bo moral svoje obtožbe dokazovati na sodišču.

A Hribar sploh ni prvi, ki trdi, da vojne ni bilo. Nekateri so prepričani, da spopadov sploh ne bi bilo, če bi slovenska politična vrhuška upoštevala stanje v razpadajoči Jugi in mednarodne okoliščine ter razglasitev samostojne države preložila za nekaj mesecev. Morda bo postavljanje spomenika osamosvojitvi priložnost za to, da se poleg velike zgodbe o enotnosti prebivalcev Slovenije vendarle bolj objektivno osvetli to obdobje »vojne za Slovenijo«, kot se vztrajno prikazujejo občasni desetdnevni spopadi teritorialcev in policistov s približno dva tisoč rekruti JLA, ki so dobili ukaz zasesti mejne prehode. Med drugim tudi nikoli raziskano trgovino z orožjem, pa sicer osamljene primere milo rečeno neprimernega ravnanja pripadnikov TO in policije do nasprotnikov med spopadi, poznejši nezakonit izbris 25 671 »izdajalcev« (med njimi 5600 otrok) iz registra prebivalstva … In če se vrnemo k spomenikom osamosvajanja, jih dvainpetdeset že imamo – na grobovih v tej »vojni« ubitih ljudi.

REPORTAŽA *Spominek Bernarda Smrtnika*

Iz Reniccija skozi Buchenwald do Litomeric

V koncentracijskih taboriščih Buchenwald in Dora ter njunih številnih podružnicah je bilo med drugo svetovno vojno zaprtih 1471 Slovenk in Slovencev. Zaradi lakote, bolezni in mučenja jih je 700 za vedno ostalo v tuji deželi daleč od doma.

V Buchenwald na griču Ettersberg blizu Goethejevega Weimarja je od julija 1937 do 11. aprila 1945, ko so taborišče osvobodili jetniki sami, organizirani v ilegalnem mednarodnem komiteju, bilo pripeljanih okoli 250.000 ljudi. Več kot petina jih je umrlo oziroma so bili umorjeni. Ob osvoboditvi je bilo v taborišču 21.000 internirancev. Ti so se 19. aprila 1945 zbrali na zbornem mestu (Appelplatzu) in se poklonili spominu na 51.000 umrlih v Buchenwaldu. Njim v spomin so postavili tudi spominsko znamenje. Zastave vseh narodnosti, katerih pripadniki so trpeli v Buchenwaldu, so takrat vihrale v prijetnem pomladnem vetru. S pesmijo na ustih so na prostor za apel prikorakali oddelki posameznih narodnosti: Rusi, Poljaki, Čehi, Nemci, Jugoslovani, Bolgari, Avstrijci, Madžari, Romuni, Grki, Američani, Angleži, Francozi, Italijani, Španci, Belgijci, Nizozemci, Luksemburžani in drugi. Zadonela je Internacionala.

Zborovanje je odprl predsednik Mednarodnega buchenwaldskega komiteja dr. Walter Bartl. Vsi udeleženci so se odkrili. Potem so člani mednarodnega komiteja vsak v svojem jeziku svojim rojakom prebrali razglas s prisego: »Boj bomo nadaljevali, dokler ne bo zadnji krivec stal pred sodniki narodov. Naš cilj je zgraditev novega sveta, miru in svobode! Vse to dolgujemo našim žrtvam in njihovim svojcem. V znamenje svoje pripravljenosti na ta boj vzdignite roko in prisezite za menoj: 'Prisegamo!'« In 21.000 mož je priseglo.

Leta 1958 je Nemška demokratična republika (DDR) na južnem obronku Ettersberga zgradila spominski park, kjer so množični grobovi in vrsta kamnitih blokov z napisi držav, iz katerih so bili jetniki v Buchenwaldu, umetniški reliefi s prizori iz taboriščnega življenja, kip, ki predstavlja skupino jetnikov, in nad njim stolp z zvonom. Glas tega zvona se razlega po vsej dolini in stolp je iz daljave videti kot opominjajoči prst.

Na območju nekdanjega taborišča je ohranjenih več objektov, med drugim esesovske vojašnice, krematorij in vhod v taborišče ter nekdanje skladišče, kjer je urejena muzejska zbirka. Med številnimi večjimi in manjšimi eksponati je tudi spominek v obliki nagrobnika. Avtor tega je Slovenec iz Podolnice blizu Ljubljane, Bernard Smrtnik, ki je preživel italijanski taborišči Kampor na otoku Rabu (Hrvaška) in Renicci pri Anghairiju (Italija) ter Buchenwald in nazadnje še Litomerice (Češka), kjer je tudi dočakal osvoboditev.

Slovenski spominek je avgusta 2016 v muzeju v Buchenwaldu »odkrila« Majda Nemec, žena slovenskega člana mednarodnega taboriščnega komiteja Buchenwald-Dora Borisa Nemca, sicer sina taboriščnika, ki je na pragu svobode nesrečno umrl zaradi angleškega bombardiranja Nordhausna. »Bila sem presenečena in hkrati vesela, da sem v muzeju odkrila tudi slovenski spominek,« je povedala Nemčeva, sicer članica ZB iz Šempetra pri Gorici. »Imela sem dovolj časa in si natančno ogledala prenovljeno zbirko v muzeju, ki je

Spominek v obliki nagrobnika je Bernard Smrtnik posvetil umrlima bratoma.

sicer lepo urejen, vendar kot sem izvedela, manjka veliko originalnih predmetov, ki so jih dali v depoje, vse z namenom, da naredijo humanejši muzej.«

S sliko tega spominka je nato delegacija taboriščnih odborov Rab-Gonars in Buchenwald-Dora (oba odbora delujeta pri ZZB NOB Slovenije) odšla leta 2017 v Sansepolcro v Toskani, kjer je kostnica s posmrtnimi ostanki več kot sto Slovencev, ki so umrli v nekdanjem taborišču Renicci ali so padli v bojih v vrstah italijanskih partizanov proti Nemcem, ter v nekdanje taborišče Renicci v kraju Motina nedaleč od območja, kjer izvira reka Tibera. Tam so v sodelovanju z italijanskimi prijatelji – zgodovinarji in predstavniki ANPI – raziskovali nastanke spominka.

Janez Maršič, sin taboriščnika iz Reniccija in Buchenwalda, je o spominku zapisal: »Skoraj neverjetno je, koliko nam o posameznih pretresljivih človeških usodah v času vihre druge svetovne vojne lahko pove en samcat, le nekaj centimetrov velik kamen, zbrušen v obliki nagrobnika. Vanj je z ostrim predmetom na vrhu izdolbena oljčna vejica, pod njo pa v šestih vrsticah napis: 'Spomin na brata – Lojze, + Renicci 12. II. 1943 – Lovrenc, + Livold, 11. V. 1942'. In pod njim še kratica S. B.' Napis ob spominku v muzeju v Buchenwaldu pojasnjuje: 'Mali nagrobni kamen je v koncentracijskem taborišču Renicci pri Arezzu izdelal jugoslovanski (slovenski) jetnik Bernard Smrtnik (1924) v spomin na oba svoja umrla brata, Lojzeta in Lovrenca. Leta 1943 ga je prinesel v Buchenwald, kjer so ga pozneje našli ob izkopavanjih. (Original – Spominski center Buchenwald – Najdišče: poljana II).'

Kostnica v Sansepolcru v Toskani, kjer so posmrtni ostanki jugoslovanskih taboriščnikov iz Reniccija in padlih v bojih proti Nemcem v tem delu Italije.

Očitno so kamnu v muzeju posvetili veliko pozornosti, saj so iz kratice S. B. pravilno ugotovili, da pripada Bernardu Smrtniku. Morda pa le ni bil najden »ob izkopavanjih«, ampak je ostal med osebnimi predmeti in oblačili, ki so jih odvzeli vsakemu taboriščniku in pod imenom in priimkom shranili v taboriščnem skladišču (Effektenlager). Iz podatkov taboriščnika Bernarda Smrtnika smo tudi lahko razbrali, da je bil pripeljan iz Reniccija, in (pravilno) sklepali, da je bil kamen izdelan tam. Da pa bi vse to ugotovili zgolj na podlagi kamna, izkopanega na deponiji, je manj verjetno. V vsakem primeru so muzejski delavci opravili izjemno raziskovalno delo.«

Delegacija ZZB NOB Slovenije, ki jo zadnja leta sestavljajo predvsem sinovi nekdanjih taboriščnikov v Buchenwaldu, Dori in Nordhausnu ter Renicciju, Gonarsu in Rabu (Janez Maršič, Boris Nemec, Marko Kožuh, Dušan Zamida, Herman Janež in Janez Alič), ter njihovi prijatelji, do pred nekaj let pa sta bila v njej še redka preživela taboriščnika iz Buchenwalda Tomaž Vuk iz Mirna pri Gorici in Miha Kleč iz Logatca, že več kot 20 let prihaja na spominske slovesnosti ob dnevu osvoboditve taborišča, 11. aprilu. Tako nadaljujejo tradicijo svojih očetov in njihovih tovarišev, ki so vsa povojna leta prihajali na spominske slovesnosti, včasih tudi s 300 do 400 udeleženci, ves čas pa so sodelovali tudi v delu v taboriščnih odborih in mednarodnem taboriščnem komiteju. Spomine na leta trpljenja so opisali v dveh zbornikih: Buchenwald, ki je izšel leta 1983, in Dora KL Mittelbau (1989). Člani taboriščnih odborov danes dopolnjujejo spiske slovenskih taboriščnikov in taboriščnic ter zbirajo dokumentacijo. Pri tem so jim v pomoč tudi ohranjeni dnevniki nekaterih taboriščnikov in povezave z muzeji in muzejskimi delavci v Italiji in Nemčiji. Vedno odkrijejo kaj novega, obenem pa pomagajo priti do podatkov vse večjemu številu potomcev taboriščnikov in taboriščnic, ki iščejo kraje in prosijo za podatke o taboriščih, kjer so trpeli njihovi predniki.

Janez Maršič, Jani Alič

DOGODKI *80. obletnica bitke na Neretvi*

Tito: Ranjencev ne smemo pustiti!«

Letošnja slovesnost ob 80. obletnici velike partizanske epopeje na Neretvi v maju 1943 je bila še posebej slovesna. Na ploščadi muzeja »Bitka za ranjence« na bregu Neretve v Jablanici se je 4. maja zbrala velika množica udeležencev iz vse Bosne in Hercegovine ter številnih krajev nekdanje skupne jugoslovanske države. Obudili so spomin na težke bitke, ki so jih spomladi 1943 partizanske enote pod vodstvom vrhovnega komandanta Josipa Broza - Tita bile z nacifašističnimi okupatorji in njihovimi domačimi pomagači, ter spomin na legendarno najhumanejšo bitko v zgodovini vojskovanja, na bitko za ranjence, ko je partizansko gibanje na Neretvi dokazalo svojo izjemno humanost, pogum in solidarnost. Skupaj so potrdili podporo protifašizmu in vsem prizadevanjem za dejavno upiranje vsem oblikam fašizma, vsakršne nestrpnosti, diskriminacije in na tem zasnovanih vsakršnih delitev med ljudmi in narodi.

Kot v minulih letih je bilo tudi na letošnji slovesnosti veliko članov združenj ZZB in drugih udeležencev iz Slovenije in tudi uradna delegacija ZZB Slovenije, ki jo je vodil predsednik Marijan Križman. S prav posebnim navdušenjem je bila sprejeta slovenska partizanka, 95-letna Valerija Skrinjar Tvrz, ki se je tudi letos udeležila slovesnosti v spomin na bitko na Neretvi. Slovesnosti so se udeležili tudi vodilni predstavniki Bosne in Hercegovine.

Polaganje skupnega venca

Spominska slovesnost v Jablanici

Predsednik SABNOR BiH Sead Đulič je v svojem izjemno navdihujočem govoru spomnil zgodovinskega in humanističnega pomena bitke za ranjence na Neretvi, še posebej pa na pomen njenih sporočil in vrednot narodnoosvobodilne vojne in jugoslovanskega partizanskega gibanja kot aktivnega dela zmagovite protifašistične in protinacistične koalicije v drugi svetovni vojni. Pri tem je še posebej poudaril, da tudi velika udeležba na slovesnosti v Jablanici potrjuje odločenost, da se vztraja na poti antifašizma, da borci in ranjenci niso pozabljeni in da protifašizem nima alternative, ker je univerzalna civilizacijska pridobitev in še kako aktualna vrednota. Ideja svobode, humanosti, solidarnosti oz. ideje protifašizma so, je poudaril predsednik ulič, vezivo protifašistov, zbranih v Jablanici, in vseh v regiji in svetu. Vendar kot je še posebej poudaril, ni dovolj to potrjevati le na različnih proslavah in slovesnostih, te vrednote moramo živetim in se za njihovo spoštovanje dejavno zavzemati v svojem delovanju in življenju.

V bogatem kulturnem programu, v katerem so sodelovali umetniki in kulturne skupine iz BiH, Hrvaške, Črne gore in Srbije, pa je bil izjemno sprejet daljši nastop Slovenskega partizanskega pevskega zbora Pinko Tomažič, ki je s svojim tenkočutno izbranim programom znanih pesmi partizanskega in uporniškega gibanja v vseh delih nekdanje skupne jugoslovanske države navdušil navzoče. Isti večer so imeli še celovečerni koncert v Sarajevu ob prazniku kantona Sarajevo.

Koncertu in še posebej slovesnosti v Jablanici pa je dala še dodaten pomen prisotnost veleposlanika Republike Slovenije v BiH Damijana Sedarja, ki je bil edini v BiH akreditirani veleposlanik na slovesnosti.

Marjan Šiftar, foto: Manja Konkolič

GEOPEDIJA *Partizanski spomeniki (16)*

Ti dolina zelena, s krvjo prepojena, predraga

V Begunjah in Dragi je med drugo svetovno vojno gospodarila smrt. Tudi Avsenikova pesem *Tam, kjer murke cveto*, ki opeva te kraje, ni mogla mimo nje. Ob vhodu v dolino Drage, nasproti razvalin gradu Kamen, 300 metrov pred grobiščem talcev, stoji desno ob cesti tristranični obelisk. Na njem je zapisanih trinajst imen partizanskih kurirjev, ki so padli v noči s 27. na 28. januar 1945. Spomenik je radovljiška Zveza borcev postavila leta 1957, v Register kulturne dediščine je vpisan pod številko 22573.

PADLI BORCI NOV V NOČI 27.–28. 1. 1945

BENEDIK SLAVKO ROVTE 1912–1945
CUZNAR VIKTOR DOVJE 1928–1945
FRANC ALOJZ MOJSTRANA 1905–1945
JANŠA ANTON BREZJE 1927–1945
JEGLIČ JOŽE PRAPROŠE 1916–1945
MRAK MIRO RADOVLJICA 1920–1945
NEGRO ANTON LJUBNO 1928–1945
PINTAR ALOJZ KRANJ 1910–1945
POGAČAR URH SV. LUCIJA 1922–1945
POHAR CVETAN BREZJE 1909–1945
PREŠERN FRANC RADOVLJICA 1901–1945
ŠTULAR CIRIL PALOVČE 1945
UCMAN MIRO VEL. CEROVA 1924–1945

Obelisk trinajstim padlim kurirjem na začetku doline Draga

Prvo na obelisku je ime Slavka Benedika. **Venceslav (Slavko) Benedik** se je rodil v Pozirnu pod Mohorjem nad Selcami očetu Petru in materi Frančiški 26. septembra 1912, živel pa je z materjo dobrih pet kilometrov zračne črte stran proti severu, na kmetiji pri Ozincu v Rovtah, ki je tedaj spadala pod Besnico. Njegov oče se je v prvi svetovni vojni boril na soški fronti in je umrl za okužbo takoj po njej, mama se je po nekaj letih drugič poročila in v družino je prišel priimek Pogačnik. Med drugo svetovno vojno so vsi trije fantje iz družine odšli v partizane. Družino je sovaščan izdal, mamo, njenega moža in dve dekleti so zato okupatorji odpeljali v taborišče.

Ozinčevi so si bili navzkriž s **Turkovimi**, ki so bili v Rovtah njihovi sosedje. Slavkova nečakinja poroča, da si je Ozinčev oče nabral kar nekaj dolga pri gostilničarju Turku, ki je dajal pijačo na kredo. Grozilo je že, da bo Ozinčeva kmetija prišla na boben. Mama Frančiška naj bi se neko nedeljo odpravila peš v Kranj na tombolo in zadela glavni

Vazarjeva domačija v Begunjah

dobitek – avto, ki ga je takoj prodala in poplačala dolgove. Ti podatki še z druge strani osvetljujejo podobo Slavka Benedika, ki ga omenja Janko Potočnik v spominih pod naslovom Očetova pot v letošnji marčevski številki *Svobodne besede*.

Slavko se je izučil za ključavničarskega pomočnika in se zaposlil v železarni na Jesenicah. O njegovem značaju je izročilo različno, nečakinja je slišala, da je bil pošten in delaven fant. S partizani je sodeloval že na začetku vojne. Maja 1943 je odšel v Jelovški bataljon Gorenjskega odreda. Dobil je partizansko ime Vinko in bil sprejet med komuniste. Napredoval je v vodjo tehnike Jelovška 2, nato pa je bil okrožni tehnični kontrolor za levi breg Save.

Ko je bil po obhodu namenjen nazaj na Jelovico, je v noči s 27. na 28. januar 1945 padel v zasedo, ki so jo pripravili v Poljčah nastanjeni nemški policisti esesovske divizije Brandenburg v Vazarjevi hiši v Begunjah, ob cesti v Drago. Nemci so vdrli v hišo, domače zastražili v enem prostoru, sami pa so na oknih čakali na kurirje s postaje G-14 nad Drago in druge borce Kokrškega odreda, ki so po običajni kurirski poti v ločenih skupinah prihajali mimo. S strojnico so jih pokosili, odvrgli trupla čez plot v sneg in počakali na naslednjo skupino. Tako so do ene ponoči pobili trinajst partizanov, štirinajstega pa so ranjenega zaprli v begunjske zapore; na Hitlerjev rojstni dan je bil pomiloščen in izpuščen domov. Slavko Benedik je verjetno padel v drugi skupini, in to še pred polnočjo. Partizani so naslednji dan padle tovariše začasno pokopali malo naprej od grobišča v Dragi.

Ime Slavka Benedika je vklesano tudi na spomeniku padlim ob vhodu na pokopališče na Ovsišah in na spomeniku v obliki znamenja pri slikoviti cerkvici svetega Primoža na Jamniku. Družinski grob Ozinčevih na Ovsišah je mlajšega datuma in na nagrobniku ni njegovega imena.

Spomenik na Jamniku

S tole spomeniško zgodbo popravljam pomoto v marčevski številki Svobodne besede (Očetova pot), da je bil Slavko Benedik v Dragi ustreljen kot talec. Popraviti bo treba tudi napačne podatke o njem na drugih mestih: da je bil rojen leta 1919 (v knjigi *Beg z morišča*), da leži v družinskem grobu (v zborniku *Po poti spominov*) oziroma da je pokopan v Dragi ter da je država pokopa Slovaška (v državnem registru žrtev druge svetovne vojne na Sistoryju).

Takóle v rubriki Partizanski spomeniki na Geopediji počasi od spomenika do spomenika prispevamo k natančnejši evidenci ljudi in dogodkov med drugo svetovno vojno. Na spomeniku na začetku Drage je poleg Slavka Benedika še ducat imen in prav toliko človeških usod,

Spomenik NOB na pokopališču na Ovsišah

Slavko Benedik

ki kličejo po popisu. Delo bi bilo neprimerno lažje, če bi bila literatura, ki jih obravnava in iz nje črpamo, digitalizirana, zato ponovno pozivam k njenemu skeniranju.

Viri
•Jože Vidic: Beg z morišča. Ljubljana: Borec, 1971. 228 in 249.
•Pokrajinska tehnika za Gorenjsko 1944–1945.
•Alojz Kos: Po poti spominov. Radovljiški zbornik, 1990. 69–70, 231.
•Trinajstim padlim kurirjem, Draga. Partizanski spomeniki na Geopediji.

Miran Hladnik

KOMENTAR

Dr. France Križanič

Pasti gospodarjenja z elektriko

V zadnjih mesecih lani nas je presenetila novica, da je morala slovenska država našim elektroenergetskim podjetjem zaradi likvidnostnih težav ponuditi 1,6 milijarde evrov poroštev, Holdingu Slovenske elektrarne (HSE) pa še skoraj 400 milijonov evrov dokapitalizacije. To so zneski, ki so primerljivi z bančno dokapitalizacijo leta 2013. Spomnimo se: takrat je Banka Slovenije najela družbo za poslovno svetovanje Oliver Wyman, ki je ocenila, da je za 4,8 milijarde evrov slabih terjatev, in zahtevala 70-odstotni odpis njihove pogodbene vrednosti. Šlo je za preverjanje, ali banke obvladujejo tveganja v zvezi z morebitno gospodarsko krizo, predpostavka pa je bila 9-odstotni upad bruto domačega produkta. Tega upada zatem ni bilo, kriza je bila namišljena. To je bila igra, ki jo je z institucijami izvedlo dobro organizirano omrežje. Akcija je bila podprta z ustrezno medijsko kampanjo, ki je zdaj pri dokapitalizaciji in dajanju poroštev energetskim podjetjem ni. Slovenska elektroenergetska podjetja so pri trgovanju z električno energijo ustvarila z njihovega vidika neobvladljivo izgubo. Nastala je zaradi nepazljivosti, razmere na evropskem trgu električne energije so jih namreč ujele v past.

Naslednja past, povezana z gradnjo novega bloka jedrske elektrarne, je pri roku plačila kreditov, najetih za gradnjo novega jedrskega bloka.

Leta 2014 je Sindikat delavcev dejavnosti energetike Slovenije (SDE) naročil primerjalno analizo učinkovitosti gospodarjenja HSE d.o.o. in izbranih energetskih družb EU. V študiji (Oplotnik et al.) je bilo ugotovljeno, da rezultate HSE poslabšuje prav trgovanje z električno energijo in da imajo vse primerljive energetske družbe v EU za to posebna hčerinska podjetja, tako da se njihovi stroški ne morejo neposredno prenašati v krovno družbo. S to pomembno »požarno steno« si energetska družba, ki proizvaja in prodaja električno energijo, zagotovi varnost kljub nihanjem cen te dobrine, kadar posega tudi na področje nakupa in prodaje energije, proizvedene drugod. Po mojem védenju je bil ta predlog upoštevan ali pa je vodstvo HSE podobno organizacijsko spremembo uvedlo pozneje in po lastnem navdihu. Težava je, če je HSE ostal porok za dolgove hčerinskega podjetja. V tem primeru mora terjati preklic pogodb zaradi nadpolovičnega prikrajšanja ali pa poseg države s posebno regulacijo odplačevanja dolgov. GEN energija d. o. o. (GEN) na drugi strani takšnih težav nima. V bistvu je družba varna, saj z elektriko ne prekupčuje, proizvedene elektrike pa verjetno ni prodala pod stroškovno ceno.

Težava GEN nastaja pri drugi pasti, in sicer pri ekonomiki gradnje drugega bloka Nuklearne elektrarne Krško. Na trgu namreč obstaja vrsta ponudnikov teh elektrarn, ki jih v resnici niso več sposobni zgraditi. Med dolgoletnimi prekinitvami naročil, povezanimi s posameznimi nesrečami v jedrskih elektrarnah, so izgubili ključne strokovnjake in z njimi znanje. Revija The Economist (17. do 23. december 2022) navaja, da ima od 31 reaktorjev, zgrajenih po letu 2017, kar 27 reaktorjev kitajsko ali pa rusko tehnologijo. Od šestih reaktorjev, zgrajenih po francoski tehnologiji po letu 1999, sta konec 2022 delovala le dva, in to na Kitajskem. Areva in Siemens sta decembra 2003 s finskim energetskim podjetjem TVO podpisala pogodbo o gradnji tretjega bloka jedrske elektrarne Olkiluoto z zavezo, da bo začel delovati 2009. Poskusno so ga vključili marca lani, zaradi okvar prekinili delo, poskusili zopet septembra in bili primorani v vnovični izklop. Od sredine letošnjega aprila vendarle deluje. Strošek gradnje se je s treh milijard evrov dvignil na 11 milijard (The World Nuclear Industry Status Report 2019). In podobnih primerov je še kar nekaj. Rešitev je v javnem razpisu, pri katerem mora ponudnik izkazati tehnično usposobljenost graditi nov jedrski reaktor z referenco, da je v zadnjem desetletju nekaj natanko takih reaktorjev že zgradil in da tudi delujejo.

Naslednja past, povezana z gradnjo novega bloka jedrske elektrarne, je pri roku plačila kreditov, najetih za gradnjo novega jedrskega bloka. Na trgu bo namreč konkurenčen, če bo rok vračanja zajemal večino njegove pričakovane življenjske dobe, torej najmanj 50 let. Najbolje je, če organizacijo financiranja prevzame kar ponudnik novega bloka jedrske elektrarne. Nuklearna elektrarna Krško je bila na primer zgrajena med planiranim zadolževanjem v letih od 1976 do 1980 z variabilno obrestno mero in je nato od leta 1982 dalje proizvajala električno energijo po za Slovenijo nadpovprečno visokih cenah. Od odplačila zadnjega obroka novembra 2003 je postala izjemno konkurenčna.

Končno kaže pri spodbujanju gradnje sončnih elektrarn upoštevati, da je Slovenija od leta 2009 do 2021 vanje vložila 642 milijonov evrov javnih sredstev (Borzen) in da so v letu 2021 skupaj uspele pokriti le dobre tri odstotke končne rabe električne energije (Statistični urad Republike Slovenije). Subvencije na tem področju spodbujajo postavitev zmogljivosti za proizvodnjo, ne pa proizvodnje električne energije. Tu bo treba spremeniti način državnih spodbud ter uporabiti kredite in subvencionirano obrestno mero.

DOGODKI *Andraž nad Polzelo*

Trdno prijateljstvo in zavezništvo z ZDA

Predsednica Republike Slovenije Nataša Pirc Musar se je 12. maja udeležila tradicionalne, desete slovesnosti ob dnevu slovensko-ameriškega prijateljstva v Andražu nad Polzelo. »Dan slovensko-ameriškega prijateljstva je dan spomina. Spomina na obdobje, ko smo bili na strani boja proti fašizmu in nacizmu. Na strani boja proti razkosanju naše države. Na strani varovanja slovenskega jezika in kulture. In tudi na strani boja za demokracijo,« je v uvodu poudarila predsednica republike in dodala, da je bila med drugo svetovno vojno na slovenskih tleh zavezniška pomoč v veliko podporo.

Predsednica je ocenila, da je zavezništvo med Slovenijo in ZDA trdno. »Državi imata vzpostavljene razvejane oblike sodelovanja na tako rekoč vseh področjih, od gospodarstva do znanosti, izobraževanja in seveda obrambe. Ponosni smo na znanstvene izmenjave, kot so tiste v okviru Fulbrightovega programa. Sodelujemo pa tudi pri iskanju odgovorov na izzive modernih tehnologij. Dvostransko sodelovanje z ZDA na obrambnem področju se je sicer začelo že mnogo pred članstvom Slovenije v zvezi NATO. Letos tako mineva 30 let od začetka partnerskega sodelovanja z Nacionalno gardo Kolorada. Izmenjava izkušenj, donacije v opremi in infrastrukturi, dostop do mednarodnega vojaškega izobraževanja in usposabljanja so še vedno pomembni dejavniki za razvoj obrambnega sistema in Slovenske vojske.«

Dogodka sta se udeležila tudi veleposlanica ZDA v Republiki Sloveniji Jamie Harpootlian in letošnji posebni gost, general Christopher Cavoli, poveljnik ameriških sil v Evropi. Vsi trije so k spominski plošči položili tudi venec.

Dan slovensko-ameriškega prijateljstva praznujemo od leta 2014, ko je bila v Andražu nad Polzelo odkrita spominska plošča v spomin na posadko desetih pilotov bombnika B-17, ki je 19. marca 1944 strmoglavil ob vznožju Gore Oljke. Osem članov posadke je umrlo, za njihov dostojni pokop so poskrbeli krajanke in krajani Andraža. Dva letalca sta strmoglavljenje in ujetništvo preživela in se po vojni pogosto spominjala teh krajev ter tako širila lepo zgodbo o Sloveniji.

Vir: UPRS, foto: Bor Slana/STA

DOGODKI *Dan slovensko-britanskega prijateljstva*

Zavezniški državi povezuje skupna evropska dediščina

Predsednica Republike Slovenije Nataša Pirc Musar se je v Gornjem Suhorju pri Vinici 8. maja udeležila tradicionalne slovesnosti ob dnevu slovensko-britanskega prijateljstva, ki smo ga letos počastili petič. Predsednica Republike Slovenije je v slavnostnem govoru dejala, da človekoljubni in domoljubni dogodki ter dejanja, kot so se zgodili v Gornjem Suhorju, stkejo neprecenljive in večne vezi med ljudmi in narodi. »Slovenija in Združeno kraljestvo sta prijateljski in zavezniški državi, ki ju povezujejo skupna evropska dediščina, skupne vrednote in načela demokracije, spoštovanja človekovih pravic in vladavine prava ter skupnega reševanja globalnih izzivov,« je dejala in dodala, da bogatemu in razvejanemu prijateljstvu med Slovenijo in Združenim kraljestvom posebno žlahtnost dajeta tudi kultura in umetnost.

V luči vojne v Ukrajini je predsednica Pirc Musar vnovič poudarila, da morajo mirno reševanje sporov, solidarnost in spoštovanje mednarodnega prava ostati temelji delovanja v mednarodni skupnosti. »Pri tem sta pomembna vzajemna gradnja zaupanja in sodelovanje na različnih področjih med državami – tudi na obrambnem in vojaškem področju,« je dejala in ocenila, da sta lahko obrambno in vojaško sodelovanje med Slovenijo in Združenim kraljestvom pomemben zgled, ki vodi k zaupanju in odvračanju morebitnih groženj, poudarila pa je tudi dvostransko sodelovanje med državama v okviru Zveze NATO.

Besede posebne hvaležnosti je predsednica republike namenila prebivalkam in prebivalcem Gornjega Suhorja pri Vinici. Njihovo srčnost, skrb, predanost in medgeneracijsko ohranjanje spomina je predstavila kot velik prispevek k pomnjenju naše skupne zgodovine in meddržavnemu prijateljstvu. »Na koncu vse stvari v življenju stojijo ali padejo na človeku, na ljudeh. Zato želim povedati, da vi odlično kažete svetu, kakšni smo Slovenci – požrtvovalen, miroljuben in povezovalen narod,« je dejala in dodala, da je takšna pomoč pokazala, da smo v grozotah vojne ostali ljudje, ki si sebi in drug drugemu želijo mir in svobodno življenje na svoji zemlji.

Zbrane na slovesnosti sta nagovorila tudi župan občine Črnomelj Andrej Kavšek in veleposlanica Združenega kraljestva Tiffany Sadler, ki je ob predsednici republike v spomin na umrle člane posadke padlega britanskega bombnika B-24 Liberator VI k spominskemu obeležju položila venec.

Zavezniški bombnik B-24 Liberator VI je strmoglavil 31. marca 1945 na Plazu pri Gornjem Suhorju. Od devetih članov posadke so s pomočjo domačinov preživeli štirje. Spominsko obeležje članom posadke stoji od leta 2018, dan slovensko-britanskega prijateljstva pa zaznamujemo od leta 2019, ko se je slovesnosti udeležil član britanske kraljeve družine, princ Edvard, vojvoda Edinburški.

Program slovesnosti so pripravili domači ustvarjalci, med njimi otroška folklorna skupina Dragatuš z mladimi godci ter učenke in učenci Osnovne šole Dragatuš, nastopili pa so tudi glasbeniki Policijskega orkestra. Posebej za to priložnost so glasbeni program skupaj pripravili glasbeniki Orkestra Slovenske vojske in Royal Yeomanry.

V počastitev dneva slovensko-britanskega prijateljstva je bil predviden skupen prelet letal Slovenske vojske in akrobatske skupine Kraljevih zračnih sil Red Arrows, ki je v soboto sodelovala na slovesnosti ob kronanju kralja Karla III. in kraljice Camille. Zaradi vremena takšen prelet ni bil mogoč.

Vir: UPRS, foto: Daniel Novakovič/STA

DOGODKI *Flossenbürg*

78. obletnica osvoboditve

Delegacija ZZB NOB Slovenije (Janez Maršič, Boris Nemec, Vesna Jerbič Perko in Janez Alič) se je udeležila tradicionalne spominske slovesnosti ob 78. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Flossenbürg, ki so ga Nemci ustanovili že leta 1938. Prvi Jugoslovani so prišli v Flossenbürg leta 1941 iz okupirane Štajerske. Večje število Jugoslovanov - več kot 800 - pa so pripeljali v Flossenbiirg v oktobru 1943, po italijanski kapitulaciji. Večina med njimi je imela za seboj že italijansko internacijo. Taborišče so osvobodile ameriške enote 23. aprila 1945.

J. A.

Venec k spominski plošči je letos položil tudi slovenski konzul v Munchnu, Gregor Jovan.

DOGODKI *Dachau*

Poklonili smo se žrtvam taborišča

Dachau, zgodovinski opomnik, ob katerem ti zaledeni kri v žilah. Treba se je spominjati in opominjati, kajti časi so takšni, da ni nemogoče, da se bi lahko ponovili. V Dachauu so številni izgubili življenje zaradi medicinskih poskusov, izčrpanosti, bolezni, pobojev. Domišljija krvnikov preprosto ni imela meja. Za številne je bila edina pot iz taborišča skozi krematorijski dimnik.

29. aprila ob 78. obletnici osvoboditve se je skupina članov ZZB in članov odbora Skupnosti internirancev Dachau (SID) udeležila spominskih slovesnosti, ki so potekale v nekdanjem taborišču Dachau in okolici. Nagovor na Appelplatzu, kjer sta bila tudi polaganje venca in prižiganje svečk, je imel predsednik mednarodnega komiteja **Dominique Boueilh**. Daljša komemoracija pa je bila pri opomniku, posvečenem vsem žrtvam »marša smrti«. Čustven slavnostni nagovor je imel dolgoletni član mednarodnega komiteja **Abba Naor**.

Naj omenimo, da se je častnemu članu Skupnosti internirancev Dachau **Emilijanu Cavniku** izpolnila želja, ki je dolga leta tlela v njem, da bi se osebno zahvalil vsaj enemu vojaku, ki so taboriščnike v Dachauu osvobodili leta 1945. V roke sta si segla osvoboditelj, vojak takratne 42. divizije Rainbow, in pa Cavnik. Bilo je nadvse čustveno.

Komemoracije 30. aprila so bile nabite s čustvi, saj so bili med govorniki tudi še živeči nekdanji interniranci, ki na mlajše prenašajo odgovorno nalogo ohranjanja spomina in opomina.

Prireditev se je končala s polaganjem vencev. Slovensko delegacijo pa je pot popeljala še na bližnji Leitenberg, množično grobišče, kjer je med drugimi spominskimi ploščami tudi slovenska.

Vesna Dobre

Polaganje venca k spominskemu obeležju

Slovenska delegacija v Dachauu (Foto: Mitja Dobre)

SPOMIN IN OPOMIN *Grad Borl*

Zadnja postaja pred izgnanstvom in taborišči

V spomin na obletnice tragičnih dogodkov med letoma 1941 in 1943 na gradu Borl, kjer je leta 1941 okupator ustanovil prehodni zapor za zavedne Slovence s širšega ptujskega in štajerskega območja, so se 7. maja na grajskem dvorišču zbrali člani Združenja borcev za vrednote NOB Ptuj in Društva izgnancev Ptuj skupaj z nekaterimi člani Društva za oživitev gradu Borl ter županoma občin Cirkulane Antonijo Žumbar in Markovci Milanom Gabrovcem.

Marca 1943 so nemški okupatorji ukinili borlski zapor, torej je od takrat minilo 80 let, zato smo načrtovali regijsko spominsko slovesnost. Obenem bi počastili tudi dan zmage, saj je nacistična vojska ptujsko območje zapustila 8. maja 1945. Žal tudi letos nismo mogli pripraviti spominske slovesnosti.

Povzemam nekaj podatkov iz zapisov zgodovinarjev, ki so raziskovali to temno obdobje, Vide Rojic, dr. Irene Mavrič Žižek in dr. Aleša Marđetka. Že v aprilu 1941 so nacisti začeli zapirati narodno zavedne Slovence. V Srbijo, Hrvaško in Bosno ter v Nemčijo so izselili skoraj 49.000 ljudi, sem pa preselili 14.000 Nemcev. Sprva so hoteli izseliti 260.000 Slovencev, druge pa doma germanizirati. Nagle množične aretacije so takoj napolnile zapore, zato so ljudi zapirali v zasilne zapore, ki so jih uredili v raznih javnih stavbah. Ker so bili tudi zasilni zapori kmalu napolnjeni, so uredili večja zbirna taborišča v Mariboru, Celju, Šmartnem pri Slovenj Gradcu, na gradu Borl in gradu Rajhenburg. Glavni izselitveni

Branka Bezeljak (desno), predsednica ZB NOB Ptuj, in Greta Vaupotič, predsednica Društva izgnancev Ptuj (Foto: Martin Ozmec)

taborišči sta bili meljska vojašnica v Mariboru in grad v Rajhenburgu. Iz teh dveh so jetnike s transporti vlakov odpeljali v izgnanstvo. Borl so nacisti odprli za prehodno zbirno taborišče Slovencev 29. aprila 1941. Dnevno je bilo v gradu od 250 do 400 zapornikov, vsega skupaj pa jih je bilo zaprtih nekaj tisoč. Takoj po nemškem vdoru, okoli 10. aprila 1941, se je na gradu naselila manjša vojaška posadka. Popravljala je borlski most, ki ga je jugoslovanska vojska pred svojim umikom z leve na desno stran Drave minirala. Novi oblastniki so 20. aprila 1941 na gradu Borl celo praznovali Hitlerjev rojstni dan. Prve aretacije so Nemci na Ptuju in v okolici izvedli že 9. aprila 1941, in sicer po vnaprej pripravljenih seznamih, ki so jih izdelali domači Nemci, člani Kulturbunda.

Obsežnejše aretacije so se začele 14. aprila 1941. Aretirane Ptujčane in okoličane so na orožniški postaji v Prešernovi ulici zaprli v sodne zapore. Zaradi prenatrpanosti so jih vozili na grad Borl, ki je postal največji simbol trpljenja in poskusa uničenja slovenskega naroda in civilnega prebivalstva v času druge svetovne vojne. Za nekatere od več tisoč jetnikov, večinoma ženske in otroke, je bil Borl v času od pomladi leta 1941 do ukinitve marca 1943 zadnja postaja pred izgonom na Hrvaško, v Srbijo ali v nemška koncentracijska taborišča. Okoli 40 jetnikov so odpeljali na morišče kot talce. Politični jetniki so bili na gradu zaprti več tednov ali celo mesecev, preden so jim nacisti izrekli kazen – smrt ali koncentracijsko taborišče – Mauthausen, Auschwitz in Dachau, od koder se jih je le malo vrnilo. Nemci so tudi z gradu odstranili vso bogato opremo, slike, knjižnico in arhiv. Za temi skopimi podatki se skrivajo trpke in žalostne usode resničnih ljudi, družin, otrok. Leta 1956 je bila v spomin na nekdanje zapornike urejena spominska soba in vzidana spominska plošča na grajski stavbi.

Danes grad Borl ni samo kulturno zgodovinski spomenik, ampak tudi simbol trpljenja in poskusa uničenja slovenskega naroda in civilnega prebivalstva na Štajerskem; večine samo zato, ker so bili Slovenci. Zbranim na Borlu je dobrodošlico zaželela županja Antonija Žumbar, v imenu društva za oživitev gradu Borl se je pozdravom pridružila nova predsednica društva Mira Petrovič, v imenu izgnancev pa še predsednica Greta Vaupotič.

Martin Ozmec

SPOMINI *Vojko Levstik*

Kako je moj oče postal partizan

Moj oče Janez Levstik se je rodil 27. februarja 1925 v vasi Travnik, danes v občini Loški Potok. Izhajal je iz kmečke družine. Oče je bil kmet in mlinar, mati pa gospodinja. V družini so bili štirje bratje in sestra. Njegov oče je bil naprednjak in član liberalne stranke. Bral je napredne časopise in knjige, vse pozitivno pa je prenašal na svoje otroke, tudi na mojega očeta.

Leta 1934 je moj oče postal član Sokola, in sicer mlajše generacije, imenovane deca, vodili so jih napredni učitelji. Kot član Sokola je redno sodeloval na športnih prireditvah. V času do leta 1940 je bil dejaven v športu. Takrat so učitelji uvedli predvojaško vzgojo in so mlade učili tudi ravnanja z orožjem. Leto 1941 je dočakal dobro informiran in moralno pripravljen. Doživel je razpad stare jugoslovanske vojske, občutil propad države in začutil obveznost, da je treba nekaj storiti za obrambo dežele pred tujo okupacijo. Doživel je prihod italijanske vojske v domačo vas. Zaradi teh dogodkov je bila 20. junija 1942 v Loškem Potoku ustanovljena organizacija SKOJ. Postal je njen član in v njej sodeloval.

Italijani so vsa javna mesta prelepili s plakati Mussolinija in italijanskega kralja. Oče je s svojimi vrstniki trgal in uničeval te plakate. Italijani so iskali krivce, na srečo pa mojega očeta niso nikoli odkrili. 21. julija 1942 je doživel požig vasi Travnik in usmrtitev šolskih učite-

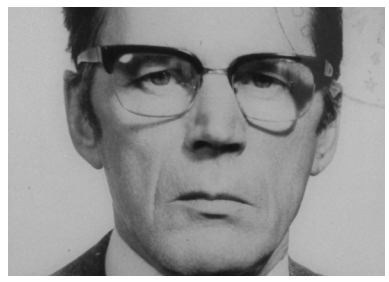

ljev. Iz dna duše je zasovražil okupatorja. V SKOJ-u je aktivno sodeloval vse do 12. septembra 1943. Nato je kot prostovoljec vstopil v Šercerjevo brigado, in sicer v 3. četo II. bataljona. Oktobra 1944 je bil poslan na partijski tečaj pri CK KPS v Kočevskem rogu. Po končanem tečaju je postal politkomisar. Vrnil se je v brigado, iz katere je nastal Notranjski odred. Sodeloval je v mnogih bojih, tudi proti domobrancem, ter bil pri Glini in Sveti Ani na Notranjskem. Tam je bila enota med počitkom napadena in je utrpela strahotne izgube. Po teh tragičnih dogodkih so se partizani reorganizirali in moj oče je postal komisar 2. čete I. bataljona. Po številnih bitkah in premikih je v Notranjskem odredu dočakal konec vojne. 9. maja je z Ljubljansko brigado vkorakal v Ljubljano.

Po vojni je opravil šolo za artilerijske oficirje JLA in postal artilerijski podporočnik. Upokojil se je kot major. Bil je nosilec medalje za zasluge za narod 3. reda in drugih vojaških odlikovanj. Umrl je 25. septembra 1992.

POHOD *Udin boršt 2023*

»30. pohod prijateljstva in spomina«

Na praznični 27. april je v soorganizaciji ZB NOB Kranj, OO ZB NOB Naklo, KOBZV NOB Duplje in Kokrica ter ob dobrodošli pomoči sveta KS Kokrica, PGD Kokrica, Turističnega društva Kokrica in Društva upokojencev Kokrica potekal jubilejni 30. pohod prijateljstva in spomina Udin boršt 2023. Pohoda se je letos udeležilo okoli 400 ljudi, med njimi letos že trinajstič tudi večje število članic in članov OZVVS Kranj in PVD Sever Gorenjska s praporoma obeh organizacij. Spodbudno je tudi, da se je letošnjega pohoda udeležilo veliko mladih.
Osnovni motivi tega pohoda so še vedno ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in domovinske zavesti ter popularizacija rekreativnega pohodništva po še vedno dokaj neokrnjenem naravnem okolju krajinskega parka Udin boršt, ki ga je skupščina občine Kranj v daljnem letu 1985 prav na pobudo ZB NOB Kranj zavarovala z odlokom.

Letos so se pohodniki že pred sedmo uro zjutraj začeli zbirati na izhodiščni točki pred trgovskim centrom podjetja Mercator na Kokrici in se nato glede na svoje sposobnosti odločali za pohod po krajši (7 km) ali daljši (13 km) trasi. Približno na polovici prehojene poti so se pohodniki na krajši trasi usmerili proti zaselku Cegelnica in nato mimo Zelencev proti izhodišču. Po-

hodniki na daljši trasi pa so nadaljevali pohod po gozdni cesti, mimo umetnih jezerc Račnik do zatrepa doline Želin (Kapnik), kjer stoji spominsko obeležje, ki spominja na čas narodnoosvobodilnega boja, ko je bilo na tem in širšem območju Udin boršta zbirališče, bivališče in izhodišče za partizanske akcije.

Pohodnike so pričakali prijazni člani KOBZV NOB Duplje s toplim čajem, pripravili so tudi krajšo spominsko slovesnost. Delegacija pohodnikov, v kateri so bili predsednik Gorazd Kokalj, podpredsednik Janez Teran in Branko Rakovec, je položila venec pri spominskem obeležju. Pohodniki z izhodiščem na Kokrici so se nato vrnili po gozdni trasi mimo zaselka Cegelnica in Zelencev.

Od 11. ure je pred supermarketom podjetja Mercator na Kokrici potekal še zaključni del prireditve. V kulturnem programu, ki ga je povezoval pisec teh vrstic, so sodelovali glasbena skupina Trio Jemc iz Škofje Loke in učenci Osnovne šole dr. Franceta Prešerna – podružnične šole Kokrica pod vodstvom mentorice prof. Brigite Fojkar.

Po uvodnem izvajanju državne himne je sledil strnjen opis pomena državnega praznika – dneva upora proti okupatorju. Omenjena sta bila tudi pomen letošnje zgodovinske 75. obletnice ustanovitve ZZB NOB Slovenije in pomen krajinskega parka Udin boršt kot zibelke gorenjskega partizanstva ter Pohoda prijateljstva in spomina Udin boršt, s katerim se na Kokrici že 30. leto združujejo misli na narodov upor in njegov boj proti okupatorjem, ki so hoteli Slovenijo in Slovence izbrisati s svetovnega zemljevida.

Sledila sta pozdravna nagovora člana sveta KS Kokrica Aleksandra Rotovnika in predsednika ZB NOB Kranj Boža J. Janeža. Slavnostni govornik je bil predsednik Zveze policijskih veteranskih društev Sever dr. Tomaž Čas.

Damjan Renko, foto: Lado Nikšič

V METEŽU ZGODOVINE *Zaselek Podpesek*

Tragedija družine Nagode

V zaselku Podpesek nad vasjo Podlipa v občini Logatec so bile pred drugo svetovno vojno velike, pretežno kmečke družine. Ena izmed njih je bila družina Nagode, v kateri se je rodilo kar enajst otrok, nekateri so žal zgodaj umrli. Nagodetovi so bili zavedna slovenska družina, tesno povezana s partizani, kar v vasi, kjer so bili številni na strani okupatorjev, ni ostalo neopaženo. Zaradi sovraštva je prišlo do izdaje in tragičnega dogodka 2. avgusta 1942.

Tega dne so italijanski okupatorji skupaj z domačimi pomagači napadli, izropali in požgali domačijo Nagodetovih. Očeta so odpeljali v koncentracijsko taborišče Rab, mamo in štiri hčere pa v Gonars v Italiji. Tam je hči Slavka kmalu umrla. Bratje, Ciril, France in Jože so se rešili tako, da so pravočasno odšli od doma in se pridružili partizanom. A žal s tem tragedije še ni bilo konec. Sin France je življenje izgubil pod sovražnikovimi kroglami v vasi Bate na Primorskem. Še hujša usoda je doletela sina Cirila. Ta se je iz partizanov občasno vračal na požgano domačijo, kjer je na njivah ostal pridelek, in ga odnašal s seboj. In tako so ga domobranci ujeli nekega dne, ko je ob hiši skušal v zemljo zakopati nekaj krompirja in jabolk. Niso pomagali izgovori, da želi shraniti pridelek za domače, ko se vrnejo iz taborišča. Najprej so ga odpeljali na Zaplano, nato v Logatec, kjer so ga zasliševali in zverinsko mučili. Zatem so ga odpeljali v Ljubljano in ga skupaj z drugimi talci 13. oktobra 1942

Ciril Nagode, ustreljen 13. oktobra 1942

ustrelili pri poljanski gimnaziji v tedanji Ciril-Metodovi ulici, danes Ulici talcev. Tam je pod sovražnimi kroglami ugasnilo 26 mladih življenj, tragedija je takrat pretresla vso Ljubljano. Pobite talce so zakopali v Gramozni jami, kjer je danes spomenik z njihovimi imeni, med njimi je tudi ime Ciril Nagode.

Po vojni so se Nagodetovi, oče, mama in tri hčere ter sin Jože, vrnila na domačijo, ki so jo obnovili s pomočjo skupnosti, predvsem s pomočjo Industrija usnja Vrhnike. Najmlajši sin Jože je odšel v Beograd na šolanje na vojaško akademijo in ostal v Jugoslovanski ljudski armadi, kjer si je ustvaril zavidanja vredno kariero in postal general. Umrl je v nesreči med opravljanjem službene dolžnosti v Ljutomeru leta 1974.

Fanika Nagode

V SLIKI IN BESEDI

Vuzenica:

Člani ZB NOB Radlje ob Dravi smo 6. maja sodelovali na srečanju članov domoljubnih in veteranskih organizacij ZVVS, SEVER, ZSČ, ZB NOB. Glavni organizator dogodka je bil ZVVS pod pokroviteljstvom občine Vuzenica. Na začetku je vse navzoče pozdravil župan občine Vuzenica Franjo Golob.

Srečanje je potekalo v tekmovalnem in tovariškem razpoloženju. Pomerili smo se v streljanju z zračno puško, metanju bombe in ruskem kegljanju. Po razglasitvi rezultatov smo nadaljevali s prijateljskim druženjem. Dogodek je bil odličen primer dobrega sodelovanja, ko je vsako društvo prevzelo svoj del bremena organizacije in priprave tekmovanj. Takšna srečanja se morajo nadaljevati in mi bomo zanesljivo sodelovali tudi v prihodnje.

Matjaž Tomažič

Breginj, Podbela:

Marku Redelonghiju, narodnemu heroju iz Beneške Slovenije, je bil 7. maja posvečen že 8. pohod iz Beneške Slovenije do Brc nad Breginjem, kjer je spominsko obeležje, posvečeno njemu in soborcu Avguštinu Vrečarju. Da ne bi med branjenjem vzpetine padla v roke Nemcem, sta zadnja naboja prihranila zase in tragično končala svojo življenjsko pot.

Vladimir in Marko Predan na grobu Marka Redelonghija (Foto: Vojko Hobič)

Iz Štupice v Italiji se je na pot podalo osem pohodnikov. Njim se je v vasi Podbela, kjer je bil Marko poročen, pridružilo še 20 pohodnikov, ki so pot nadaljevali do pokopališča v Sedlu, kjer je njegov grob. Tu se je zbralo približno 60 domačinov in skupaj s pohodniki so prisostvovali kulturnemu programu in govoru Vladimirja Predana iz Benečije. Pot so pohodniki nadaljevali skozi Breginj na Brce, kjer je bila pri spominskem obeležju krajša slovesnost.

V govoru je Vladimir Predan poudaril, da je Markov doprsni kip postavljen v Starem selu, simbolično pa bi moral biti postavljen na Mostu svetega Kvirina, kjer Nadiža zavije v Furlanijo, kot dokaz skupnega boja slovenskih in italijanskih partizanov. S svojo enoto je Marko Redelonghi križaril in se spopadal s sovražnikom v Brdih, na Kobariškem in v notranjosti Benečije. Najodmevnejši podvig pa je bil napad v noči z 12. na 13. marec 1944 na letališče Belveder pri Vidmu. V napadu je poleg 57 Slovencev sodelovalo tudi devet partizanov ruske narodnosti, šest Italijanov in en Nemec. Brez izgub so uničili in zažgali devet letal, nastanitvene objekte in onesposobili letališko posadko.

Omenimo še, da se vsakoletnega pohoda s svojima hčerama udeležuje tudi vnuk Marka, Gregor Redelonghi, ki sicer živi v Ljubljani in rad prihaja v kraje na Kobariškem.

Vojko Hobič

Češnjice:

Spomin in opomin sta nas že mnogo let tradicionalno združevala na slovesnostih v spomin na štiri ustreljene partizane malo pred koncem druge svetovne vojne, 21. aprila 1945. Letos je Združenje borcev za vrednote NOB Moravče spominsko prireditev pripravilo 22. aprila na običajnem kraju pri spomeniku v gozdu nad Češnjicami. Zbrane je pozdravil predsednik domačega združenja Martin Rebolj in ob tem poudaril pomen ohranjanja zgodovinskega spomina.

Slavnostni govornik je bil član predsedstva ZZB Slovenije, tovariš Milan Gorjanc. Predstavil je čas boja slovenskega partizanstva in zavednega prebivalstva za svobodo izpod okupatorja in domačih izdajalcev. Poudaril je, da nas ni osvobodil nihče drug kakor le mi sami. Omenil je, da je bila Moravška dolina spomladi leta 1944 edino osvobojeno ozemlje v Sloveniji.

V programu prireditve so sodelovali učenci Osnovne šole Jurija Vege: Eva Snoj na flavti, Alina Bešić in Nejc Ravnikar z recitacijama, vsi pod vodstvom mentorice Tadeje Jezernik. Moški pevski zbor pod vodstvom Milana Kokalja je zapel tri partizanske pesmi. Ob letošnji razglasitvi leta partizanskega pesnika Karla Destovnika - Kajuha sta bili recitirani dve njegovi pesmi. K spomeniku so ob spremljavi harmonike položili venec. Združenje se je zahvalilo nastopajočim, praporščakom in gasilskima društvoma Moravč in Velike vasi za varovanje prireditve. Lepo obiskana prireditev je bila posvečena tudi dnevu upora proti okupatorju. Po uradnem zaključku se je nadaljevala z druženjem pri brunarici družine Levičnik, ki se ji združenje toplo zahvaljuje za gostoljubje.

Združenje vabi na spominsko slovesnost 26. avgusta ob 11. uri pri spomeniku NOB v Veliki vasi ob 80. obletnici bitke na Murovici in 23 padlim borcem in aktivistom, ki so pokopani na grobišču pri spomeniku.

Vojka Rebolj

Izola:

Dan upora proti okupatorju so počastili tudi v izolskem hotelu Delfin, kjer so gostje in zunanji obiskovalci do zadnjega kotička napolnili hotelsko avlo. Celovečerni koncert »Večer borbenih in partizanskih pesmi« je izvedla izolska pevka in kitaristka Marjetka Popovski ob spremljavi glasbenikov Marka Petelina in Franka Prelca na harmonikah, Daria Berginca na violini, pevk skupine Cvet v laseh in recitatorja Kajuhovih pesmi Igorja Rojca. Na uro in pol dolgem koncertu so se zvrstile tako poznane kakor manj znane partizanske pesmi, ki so ustvarjale dobro praznično vzdušje.

M. P.

Ljubljana:

Kobariški večer 12. aprila v Cekinovem gradu v Ljubljani je postregel z izredno zanimivim pogovorom ob izidu knjige Zgodbe Na poti miru: zapisi s soške fronte. Željko Cimprič, Maša Klavora, dr. Petra Svoljšak in mag. Martin Šolar so zbrali in podoživeli zgodbe vojakov v letih od 1914 do 1918, preprostih, tudi nepismenih mož vseh narodnosti, ki so na fronti smrti krvaveli in umirali na obeh vojskujočih se straneh. Vsak vojak je svojo zgodbo izlil na papir.

Pot miru ni le zgodovinska dediščina, ampak tudi pot izobraževanja, turizma in združevanja za mir. Dediščina prve svetovne vojne nosi tudi sporočilnost miru in je vrednota, vredna vpisa na seznam UNESCA in kulturne dediščine soške fronte. Pot miru je pot spoznanj o raznolikosti vojakov obeh strani. Rdeča nit zgodb je odsotnost junačenja. Z ljudmi se je ravnalo tako, kot da »fabrike izdelujejo ljudi«.

Miloš Šonc

P. s.

Čudim se odsotnosti na večeru tistih, ki bi morali biti zraven: mladih, veteranov, učiteljev, tudi kakšnega zdravnika, novinarja, vojaka in seveda oblastnikov – odločevalcev. No, pa saj se glede na dogajanja pri nas in v svetu niti ne smem čuditi.

Mengeš:

V aprilu smo pripravili proslavo v spomin na poboj 30 talcev leta 1944 in odprli razstavo Narodnoosvobodilni boj 1941–1945. Proslava (na fotografiji) je bila namenjena ohranjanju spomina na vrednoti svobode in miru, na to, da so se naši starši zelo hitro zavedeli, da ne bodo preživeli, če se ne uprejo, na Osvobodilno fronto, ki je povezala Slovence v uporu ter še med vojno izvedla volitve v ljudsko oblast. Ta je po vojni izpeljala uspešne družbene reforme, v katerih se je delavski razred po produktivnosti uspešno kosal z zahodnimi državami.

Dr. Martin Premk (avtor razstave, žal je bil zadržan) nam je v pismu povedal, da je razstava narejena izključno na podlagi dejstev in brez kakršnih koli ocen. Izrazil je upanje, da bo pripomogla k pomiritvi strasti okoli druge svetovne vojne, da ne bo več zamolčevanja ali preobračanja zgodovinskih dejstev in zlorab v politične namene. Čas je, da ljudje začnejo živeti neobremenjeno s tem, na kateri strani je kdo bil. Vsi ljudje v vojni niso mogli sami odločati o svoji usodi. A tega, katera stran je bila prava, se ne da spreminjati. Samo partizani so nas osvobodili, samo Osvobodilna fronta je združila narod in postavila temelje slovenski državi. Vsi drugi so bili del nacističnih in fašističnih oboroženih sil.

V kulturnem programu so sodelovali Mengeška veteranska godba, MEPZ Svoboda Mengeš, šestošolci Osnovne šole Mengeš. Rdeča nit programa so bile pesmi Karla Destovnika - Kajuha. Njegove pesmi so tako kot med vojno v nas vzbudile močan čustveni odziv.

Ob koncu pa je nastopil igralec Darko Nikolovski, ki si zelo v prizadeva, da se narodnoosvobodilni boj približa današnjemu človeku, tudi otrokom. Že pred leti je uglasbil Kajuhove pesmi ter posnel kratek film o Kajuhu in celjskem Starem piskru. Za mlade je izdelal namizno igro Postani partizan. Zdaj pripravlja festival modernega tovarištva, ki bo 10. junija, kar bo naslednja priložnost, da bolje spoznamo narodnoosvobodilni boj. Darko nam je doživeto s prozo in poezijo predstavil življenje in čutenje Karla Destovnika - Kajuha.

Mirjan Trampuž

Radohova vas:

Spominska slovesnost v Radohovi vasi je bila posvečena talcem, ki so padli kot žrtve italijanskega okupatorja med drugo svetovno vojno zaradi uspešnega partizanskega napada na bližnjo železniško progo Ljubljana–Novo mesto. Hkrati pa je bila posvečena več kot stotim padlim borcem in drugim žrtvam s tega območja.

Odlični pevci iz Stične, harmonikar Vasilij Kos, mlada povezovalka programa Ana Makovec iz Grosuplja in seveda praporščaki in častna četa Slovenske vojske so brezhibno izvedli svoje naloge. Posebej pa je s svojim govorom navdušil navzoče občinski svetnik občine Ivančna Gorica, sicer dolgoletni pripadnik Slovenske vojske, polkovnik Vojko Adamič, ki je subtilno orisal našo zgodovino, polno vojn in trpljenja, ter poudaril potrebo po nenehnem prizadevanju za mir in sožitje. Hkrati pa so ta prizadevanja tudi dolg do naših staršev, starih staršev ter vseh prednikov, ki so se borili za svobodo. Gotovo bodo tudi naši potomci sposobni to svobodo ubraniti.

Miloš Šonc, foto: Ladislav Zupančič

Občine:

Na Občinah v Italiji je bila 2. aprila spominska slovesnost, namenjena spominu na žrtve, ki so 3. aprila 1944 padli pod nacističnimi streli. Partizan Stevo Rodić je to streljanje preživel. Ko so krvniki odšli, se je ranjen v nogo izvlekel izpod trupel tovarišev. V objemu noči se je umaknil v bližnji gozd. Ko se je zjutraj srečal s terencem v gozdu, se ga je ta prestrašil, saj je bil partizan oblit s krvjo

ustreljenih. Odpeljal ga je domov in tam so mu dali hrano in sveža oblačila ter mu prevezali rano. Nato ga je drugi aktivist peljal v bolnico Franjo. Po ozdravitvi se je vrnil v partizanske vrste in se boril do osvoboditve. Ob 70. obletnici tega zločina ga je sin pripeljal na Občine. Slišala sem, da bo prisoten, a nisem vedela, kateri od gostov je. Ko so pevci zapeli žalostinko, je zajokal. In tako sem ga spoznala …

Bruna Olenik

Ljubljana:

Tudi letos je Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Moste - Polje v sodelovanju z Združenjem borcev za vrednote NOB Ljubljana pod vodstvom svojega člana Mira Škufce Mikliča organiziralo udeležbo trojk na 64. ljubljanskem

teku ob 9. maju, dnevu zmage nad fašizmom in nacizmom. Naše trojke so bile prepoznavne po majicah združenja. Čestitamo za uspešen tek in dosežen cilj!

Branka Kastelic

Škocjan:

Člani Občinske organizacije ZB za vrednote NOB Škocjan in spominske Robkove čete smo na obletnico rojstva našega rojaka in narodnega heroja Vinka Robka prižgali sveče in se mu poklonili na njegovem grobu v Škocjanu. Nato je naša članica Tanja zrecitirala Kajuhovo pesem in prebrala nekaj odlomkov o partizanskem življenju in vojaških podvigih Vinka Robka iz Dobruške vasi pri Škocjanu.

Vinko Robek se je rodil 1. aprila 1915 na Vinjem Vrhu pri Šmarjeti. Že kot otrok je odšel služit kruh kot pastir oziroma hlapec. Po končani kmetijski šoli v Pekrah pri Mariboru je odšel v vojsko. Kmalu so ga slabe izkušnje iz mladosti pripeljale do odločitve, da zapusti kraljevo vojsko. Ker doma ni imel miru, je večkrat poskušal pobegniti v Avstrijo, a so ga na meji prijeli in zaprli. Leta 1939 mu je pobeg v Avstrijo in zatem v Nemčijo uspel. Leta 1941 se je vrnil domov, kjer je spoznal predvojnega revolucionarja in organizatorja vstaje Franca Majcna ter se pridružil Osvo-

V SLIKI IN BESEDI

bodilni fronti. Vstopil je v Gorjansko četo in nato v Krški odred, kjer je junija 1942 postal komandir čete. Robkova četa je postala strah in trepet narodnih izdajalcev in okupatorja. Po kapitulaciji Italije se je Krški odred zadrževal v okolici Kočevja, kjer je njegova četa razorožila več sto italijanskih vojakov. Ko je bila ustanovljena 9. narodnoosvobodilna brigada, je Vinko postal pomočnik komandanta. Po dolini Kolpe je 9. brigada bila hude boje ter pomagala tudi hrvaškim partizanom na območju Delnic, Ravne gore in Vrbovskega. Na Svetem Gregorju je bil Vinko Robek že tretjič ranjen. Krogla mu je prebila čelo in izstopila na temenu. Hudo ranjenega so ga pripeljali v partizansko bolnišnico in nato z letalom v italijansko mesto Bari. Vinka so pozdravili, a ostal je težak invalid. Leta 1955 je prejel odlikovanje narodnega heroja Jugoslavije, leta 1975 pa red in zasluge za narod z zlato zvezdo. Je tudi dobitnik plakete vojaških starešin Jugoslavije in plakete Jelenov žleb. Vinko Robek je eden od 161 narodnih herojev Slovenije.

Janko Škoporc

Župank:

Člani KO ZB NOB Radlje ob Dravi smo pri Župankovi domačiji skupaj z občino Radlje ob Dravi pripravili tradicionalno proslavo v počastitev dneva upora proti okupatorju. Praznik je namenjen poklonu spominu na vse tiste, ki so dali svoje življenje za udejanjenje vrednot upora, tovarištva in svobode. Program se je začel s prihodom praporščakov domoljubnih in veteranskih organizacij. V programu so sodelovali učenci z mentorico Melito Golob iz Osnovne šole Radlje ob Dravi, harmonikar Jernej Košir z venčkom partizanskih pesmi in Mestna godba na pihala Radlje ob Dravi.

Na slovesnosti je spregovoril zgodovinar dr. Zdenko Čepič, član sveta predsedstva Zveze združenj borcev NOB Slovenije, in obudil spomin na OF in dogodke na Županku in v okolici. Delegacija KO ZB NOB Radlje ob Dravi je položila venec pri spomeniku na Županku. Na proslavi so bili navzoči številni gostje, med njimi tudi naš župan mag. Alan Bukovnik. Pozdravil nas je predsednik ZB NOB Radlje ob Dravi, tovariš Matjaž Tomažič, in poudaril ohranjanje in spoštovanje vrednot narodnoosvobodilnega boja. Po končani slavnostni prireditvi so si obiskovalci lahko pod vodstvom kustosinje Alenke Verdinek ogledali razstavo Partizanska saniteta na Koroškem in dokumentarni film o Paučkovih partizanskih bolnišnicah. Druženje in obujanje spominov sta se ob malici nadaljevala, preživeli smo lep praznični dan.

Metka Erjavec

Ljubljana:

Družina Hočevar je v začetku maja pred svojo domačo hišo v Murglah je odkrila spominsko ploščo dr. Tonetu Hočevarju, humanistu in narodnemu buditelju, članu Sokola, zdravniku, ki je od leta 1932 in tudi v času italijanske okupacije živel na Kočevskem. Kot zdravnik je ves čas vestno skrbel za svoje paciente, prvi je na Kočevskem izvajal rentgensko slikanje in zdravljenje tuberkuloznih

bolnikov. Zaradi njegovega političnega delovanja je bila njegova žena skupaj s štirimi od petih otrok leta 1944 internirana v Marktl am Inn v Nemčiji. Obeležje pred družinsko hišo so postavili člani družine Hočevar skupaj s prebivalci Kočevske ob 80. obletnici zasedanja zbora odposlancev slovenskega naroda, ki je potekalo v Kočevju oktobra 1943 in katerega udeleženec je bil tudi dr. Hočevar. Kot je povedal njegov sin Andrej Hočevar, je njegov oče prišel na Kočevsko iz Litije pred vojno kot okrajni zdravnik, po vojni pa je bil najprej okrajni zdravnik v Novem mestu, nato zaporniški zdravnik v Ljubljani. Slavnostni govornik na slovesnosti je bil Janko Veber, nekdanji predsednik državnega zbora in dolgoletni župan Kočevja, ki je v priložnostnem govoru orisal pomen narodnoosvobodilnega boja in kočevskega zbora za razvoj Slovenije.

J. H.

Špeter v Benečiji:

V Slovenskem kulturnem domu v Špetru sem se 15. februarja udeležila premiere dokumentarnega filma z naslovom »Da beseda, ki smo jo podedovali, ne izumre«. Dokumentarec je bil posnet leto dni pred smrtjo beneškega čedermaca, borca za slovenski jezik, kulturnika, politika, profesorja Viljema Černa (24. 7. 1937–22. 7. 2017).

Dvorana je bila polna, ljudje so prišli iz različnih krajev Benečije. S spoštovanjem se spominjajo svojega priljubljenega človeka in se mu poklanjajo. Benečija je z njegovo smrtjo izgubila enega največjih sinov beneških mater. Malo nas je bilo iz Slovenije, vendar dovolj, da smo pokazali spoštovanje do človeka, ki mu ni bilo težko na prijazen način doseči veliko.

Gotovo je bilo treba stalno dokazovati obstoj Slovencev na tem zahodnem območju Slovenije, ki je krivično ostalo na drugi strani meje, in se upirati večinskemu italijanskemu vplivu in pritisku potujčevanja. Vilijem je s svojim blagim značajem veliko dosegel. V Špetru imajo po zaslugi in njega in sodelavcev dvojezično šolo in Slovenski kulturni dom. »Dokler boste ohranjali svoj materin jezik, boste tudi obstajali,« je dejal v filmu in tako vsem prisotnim položil na srce, naj bodo ponosni na svoje slovenske korenine.

Profesor Viljem Černo je bil tudi član Društva TIGR Primorske, en mandat podpredsednik. Njegov sin Igor je bil navzoč na tem dogodku in vesel je bil, da sem prisotnim prinesla pozdrave iz domovine, tudi v imenu Društva TIGR. Ko sem ga vprašala, ali bi bil tudi on član društva, mi je odgovoril: »S ponosom bom nadaljeval pot, ki jo je začrtal moj oče.« Stisnila sem mu roko in obljubila, da ga bom vpisala, in ko bo pomlad, bom prišla v Bardo, kjer je pokopan njegov oče Viljem Černo, s cvetjem in svečko njemu v spomin.

Bruna Olenik

Neretva:

Skupina članov ZB za vrednote NOB Straža in Novo mesto se je skupaj s primorskimi člani udeležila lepo pripravljene in izvedene proslave v Jablanici v BiH. Veličastna proslava je bila pripravljena v počastitev 80. obletnice herojske in krvave bitke na Neretvi ali bitke za ranjence, kot jo tudi imenujemo.

S taktično prevaro so enote partizanske vojske rešile več kot 4000 ranjencev centralne partizanske bolnice. Poleg porušenega mosta čez Neretvo so postavili zasilne mostove in se prebili čez deročo reko. V hudih spopadih so partizani razbili četniške formacije in se prebili iz obroča.

Proslava v Jablanici je bila zelo dobro obiskana, saj se je je udeležilo več kot pet tisoč obiskovalcev iz vse nekdanje Jugoslavije. Zelo premišljeno je bil pripravljen tudi program, ki je navzočim segel v dušo in srce ter v prenekatere oči priklical solze.

Mlado visokoraslo dekle iz Jablanice je tako zanosno zapelo partizansko pesem, da smo bili na nogah prav vsi, hrvaški recitatorji pa so z recitacijami poželi burne aplavze. Največjih ovacij in aplavzov pa so bili deležni člani Pevskega zbora Pinko Tomažič iz Trsta. Srečanje z enim od redkih še živečih udeležencev te veličastne bitke, Ivom Karamatićem, pa je bilo nepozabno. Napolnili smo si dušo z optimizmom in neizbrisnim spoštovanjem do partizanskih borcev ter se dogovorili, da se vidimo junija na slovesnosti ob obletnici še ene znamenite bitke, bitke na Sutjeski.

Branko Đukić

Monošter:

18. marca sta združenji borcev za vrednote NOB Murska Sobota in Lendava pripravili tradicionalno spominsko komemoracijo ob grobu padlega partizana Alojza Škrjanca - Mirka, ki je 21. marca 1945 padel v Porabju. Zbralo se nas je več kot sto udeležencev, članov in simpatizerjev Zveze borcev, generalna konzulka Slovenije Metka Lanjšček, predsednica Zveze Slovencev na Madžarskem Andrea Kovač in Vilmos Hanti, predsednik Mednarodne zveze borcev odpora – združenja protifašistov (International Federation of Resistance Figters – Association of Antifascists (FIR) in predsednik Združenja madžarskih odporniških borcev in antifašistov (The Federation of Hungarian Resistence Fighters and Antifasists – MEASZ), ter člana predsedstva MEASZ Lovas Tamas in Szentgyörgyi Laszló. Po uvodnem nagovoru tovariša Emrija Evgena smo položili vence na grob, predstavniki iz Lendave pa so poskrbeli za kulturni program. Nato smo druženje nadaljevali v hotelu Lipa, kjer smo ob kosilu pokramljali in si izmenjali svoje poglede na preteklost in sedanjost Slovenije.

Bojka Veren

Kamnik:

10. maja je v klubu Doma kulture Kamnik potekala predstavitev stripa Kajuh, pesnik partizan. Predstavitev sta pripravila organizacija Združenja borcev za vrednote NOB Kamnik in KO ZB NOB Kamnik Center. Zbrane so pred predstavitvijo stripa nagovorili predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Kamnik Igor Kanižar, predsednica KO ZB NOB Kamnik Center Alenka Jevšnik in župan Matej Slapar. Kulturni program so s pesmijo in recitacijami ustvarili dijaki Gimnazije in srednje šole Rudolfa Maistra Kamnik.

»Karl Destovnik - Kajuh velja za najimenitnejšega in najpriljubljenejšega pesnika slovenske partizanske lirike ter enega najvidnejših pesnikov upora v Evropi. Literarnega dela ne moremo ločiti od obdobja, v katerem je nastalo, a njegova poezija ni samo dokument nekega časa. V sebi nosi hrepenenje po lepšem in pravičnejšem svetu. Zato je naš pesnik aktualen še danes,« je povedal povezovalec večera Ivan Mitrevski.

Alenka Jevšnik, predsednica KO ZB NOB Kamnik Center, je v uvodnem pozdravu in nagovoru poudarila pomen Kajuha: »Spomin na Kajuha je poseben spomin, kakor je bil poseben tudi sam Kajuh. Bil je pesnik, a je v najtežjih trenutkih razmišljal ne le o smrti, temveč tudi o življenju in ljubezni. Ko je bilo najtežje in je bil pritisk vojne in okupatorja najhujši, je postal najbojevitejši in najbolj uporen. Bil je vojak, partizan, ki je ob spominu na talce pisal o cvetju, dekletu, ljubezni. Ko se je bližala smrt, je govoril o prihodnosti, sredi zime je napovedoval pomlad. Sredi vojne je imel pred seboj prihodnost in življenje, novo rojstvo – nov, boljši svet. Po drugi strani je pa napisal eno najboljših bojnih pesmi, Pesem 14. divizije.«

Po uvodnem delu in kulturnem programu sta avtorja zgodovinar Marijan Pušavc in stripar Zoran Smiljanić predstavila svoje obseženo biografsko delo. Strip je nastal na pobudo Knjižnice Velenje. Napisan je bil po romanu Prestreljene sanje Vlada Vrbiča. Na 144 straneh črno-belega stripa izvemo zgodbo o ljubezni, poeziji, vojni in smrti, o mladeniču iz Šoštanja, pesniku, skojevcu, komunistu, vosovcu, partizanu. Pogovore z avtorjema je vodil Ivan Mitrevski, tudi sam stripar in ustvarjalec. Strip sta ustvarila v črno-beli tehniki, v njem pa je zajeta tudi simbolika rdeče barve. Poleg tega so v knjigo vtkane Kajuhove pesmi. Smiljanić se je pri ustvarjanju vizualne podobe naslonil predvsem na fotografije Kajuha in njegove dobe, zatem pa je iskal načine, kako povedati zgodbo, ki jo zajema scenarij.

Alenka Jevšnik

Ilovci:

Ob dnevu upora proti okupatorju so ZZB za vrednote Ljutomer, občina Ljutomer, veteranska in domoljubna združenja in Osnovna šola Stročja vas 26. aprila pripravili prireditev ob opuščenem rudniškem jašku v Ilovcih. Spomnili smo se dogodka v kraju, ko je 27. aprila 1945 ob tresku ročnih bomb ugasnilo 19 življenj. Zbrane je nagovoril predsednik ZZB za vrednote Ljutomer Jani Prajner. Okupator je izdal ukaz, da se mora prebivalstvo Huma, Krčevin, Koga, Hermanci in Ilovcev umakniti. Mnogo ljudi se je umaknilo s tega območja. Tako se je skupina 19 ljudi zatekla v opuščen rudniški jašek v Ilovcih.

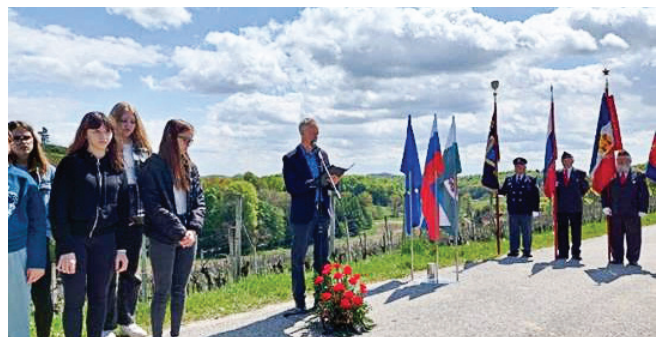

Jani Prajner

Črnomelj, Sredgora:

Združenje borcev za vrednote NOB Črnomelj je v okviru praznovanja ob dnevu upora proti okupatorju pripravilo tradicionalni pohod Po poteh gozdne železnice in do začasnega groba komandanta Franca Rozmana - Staneta na Sredgori pri Mirni gori. Tam je bil narodni heroj pokopan od leta 1944 do 1949, zatem so ga prenesli v grobnico narodnih herojev v Ljubljani.

Več kot 40 pohodnikov se je v jutranjih urah zbralo na izhodišču pri Sredgorski luži, od koder so se podali na štiri kilometre dolgo pot po poteh gozdne železnice, ki je v Kočevskem rogu obratovala od leta 1929 do 1934. S prižigom sveč na začasnem grobu komandanta Franca Rozmana - Staneta in pri spominskem obeležju, ki označuje bližnjo lokacijo prvega pokopa komandanta Staneta na Sredgori, so se poklonili spominu na tega tragično umrlega partizanskega generala in narodnega heroja.

Marjan Kastelic

Cezanjevci:

Ob spomeniku padlim talcem pri Ribičevem mlinu v Cezanjevcih smo pripravili spominsko slovesnost. Okupator je 25. aprila 1944 pri Ribičevem mlinu ustrelil 25 talcev iz maščevanja zaradi izgub, ki jih je 5. aprila 1944 na tem kraju utrpel v boju s pripadniki narodnoosvobodilnega gibanja. Slovesnosti so se udeležila veteranska in domoljubna združenja s svojimi prapori, domačini, občinska delegacija in predstavniki krajevnih organizacij, Osnovna šola Janka Ribiča Cezanjevci pa je pripravila bogat kulturni program. Slavnostni govornik je bil predsednik ZZB za vrednote NOB Jani Prajner.

S. B.

DOGODKI *V Domu starejših občanov Fužine*

Spomini še živijo

V Domu starejših občanov Fužine v Ljubljani deluje aktiv ZB, ki spada v krajevno borčevsko organizacijo Moste - Selo (Območno združenje Moste – Polje) in je edinstven primer v Sloveniji. Združujejo več kot 30 članov, njihova predsednica je Angelca Butenko. Dom je sicer znan po številnih dejavnostih, ki so namenjene njegovim stanovalcem.

Kot uvod v letošnja praznovanja dneva upora proti okupatorju, prvomajskih praznikov in obletnice konca druge svetovne vojne so pripravili zanimivo razstavo z naslovom **Spomini še živijo**. Na njej se je s svojimi spomini na drugo svetovno vojno predstavilo nekaj stanovalcev, ki so bili v času vojne še otroci, vendar so tedanji dogodki ostro zarezali v njihov spomin in nekaterim pustili trajne posledice. Zgodbe stanovalcev sicer nastajajo v sodelovanju z Inštitutom za novejšo zgodovino Slovenije, kjer so pripovedovalce tudi posneli, posnetki bodo objavljeni na njihovi spletni strani. Na razstavi pa so spomini stanovalcem doma in obiskovalcem ponujeni v branje na panojih. Razstavo spremljajo fotografije iz časa druge svetovne vojne, ki jih je prispeval Muzej novejše in sodobne zgodovine Slovenije.

Stanovalci DSO Fužine, ki so sodelovali pri razstavi.

Zaslužni za razstavo: stanovalke Angelca Butenko, Lidija Livek in Vida Miloševič Alnold z delovnim terapevtom Matijo Puškaričem

Pobudnica razstave je bila stanovalka doma Vida Miloševič Arnold, nastala pa je ob podpori vodstva doma in delovnega terapevta Matije Puškariča in posebej stanovalk Angelce Butenko, predsednice aktiva ZB, in Lidije Livek, predsednice sveta stanovalcev, vse tri so tudi same dodale svoje spomine. Največja zasluga pa gre seveda stanovalcem, ki so delili svoje zgodbe. Pripravljena je tako, da jo je mogoče prenesti tudi na druga prizorišča, saj si želijo, da bi njihove spomine prebrali tudi drugje. Razstavo so odprli na odlično obiskani domski slovesnosti, ki so jo sklenili s tradicionalnim koncertom Partizanskega pevskega zbora.

Jožica Hribar

DOGODKI *Mladi za vrednote NOB*

Dejavnosti mladinske organizacije

Mladi za vrednote NOB (MNOB) so 15. marca izpeljali že 12. zaporedni tematski pogovorni večer. Tokrat so se srečali na spletu in k sodelovanju povabili člane borčevskih organizacij nekdanje Jugoslavije. Njihov gost je bil mladi ustvarjalec spletnih vsebin iz Nemčije, Balkan Odyssy.

Tovariš Balkan Odyssy je zbranim orisal svojo pot od ustvarjalca reakcionarnih in nacionalno usmerjenih vsebin do ustvarjanja marksističnih in internacionalno naravnanih vsebin ter razložil, kako je spremenil svoje mišljenje. Opisal je tudi svoje videnje buržoazne državne ureditve, v kateri zdaj živimo, ter kako se ji lahko kot posamezniki upiramo in pripravljamo teren za boljši in pravičnejši svet. Opozoril je na problem tako imenovanih »demokratičnih« institucij v državah, ki so oblika legitimacije režima, ki služi kapitalu namesto ljudem.

Udeleženci, zbrani z vseh koncev (v razpravo so se vključili udeleženci tako iz Slovenije kakor tudi iz Finske, Hrvaške, BiH, Makedonije idr.), so za gosta imeli veliko vprašanj in razvila se je pestra razprava. Zbrane so zanimali pogledi gosta o trenutnem geopolitičnem stanju na Balkanu; izzivu, s katerim se ukvarjamo protifašisti v sodobnem tržnem okolju, kjer imajo glasovi za kapital vse večjo moč zaradi podpore kapitala samega; o aktivizmu mladih in na splošno obče naroda in podobno.

Na koncu je tovariš Balkan Odyssy mlade opogumil, da spremembe so mogoče, tudi kadar se zdi, da so vse sile naravnane proti nam. Navsezadnje je prav narodnoosvobodilni boj v izjemno težkih in nehvaležnih razmerah dokazal, da je boljši in pravičnejši svet mogoč, le da moramo nenehno delati in stremeti proti cilju – proti pravičnemu svetu, proti koncu kapitalizma. Tovrstne spremembe se ne zgodijo same od sebe, je pa zanje nujen tudi pravi zgodovinski trenutek. Do takrat pa se moramo sami nenehno izobraževati, tako sebe kot druge, in vedno izkoristiti priložnost za aktivno udejstvovanje v družbi, ki ne sme biti omejeno le na tarnanje ob nedeljah in odhod na volitve vsaka štiri leta.

Mladi za vrednote NOB

DOGODKI *Benečija*

Bitka pri Topolovem

Vsesplošno združenje partizanov Italije (VZPI-ANPI), sekcija Špeter, je 24. aprila v občinski dvorani v vasi Hlodič v Benečiji pripravilo zanimivo konferenco o bitki pri Topolovem 19. novembra 1943. Dvorana je bila premajhna za vse udeleženci, ki so želeli izvedeti, kaj se je tega dne dogajalo v vasici pod obronki Kolovrata.

V uvodu je organizator podal zgodovinski pregled stanja v fašistični Italiji do kapitulacije 8. septembra 1943 in odpora prebivalstva, še posebej ko so te kraje zavzele nemške enote in začele izvajati teror. Ljudje v vaseh so po svojih močeh pomagali majhnim enotam partizanov, katerim se je pridruževalo tudi vse več naprednih ljudi.

O dogodkih v tistih usodnih dneh v Topolovem je po pripovedovanju svojega očeta govoril Piero Gorjup. Leta 1943 je bila obilna letina sadja in tudi pri njegovi hiši, pri Žnidarjevih, je bilo tako. Ker so bile ceste slabe, so sadje v dolino nosili v koših. Tudi pri Žnidarjevih so pripravili polne koše jabolk, ki so jih prekrili s slamo. 19. novembra ob treh zjutraj, preden so se s koši hoteli podati v dolino, se je zaslišalo močno topotanje korakov, vojaki so prihajali v vas. Povedali so, da so partizani, in bili so lačni in prezebli. Bilo jih je okrog 120 in vsakemu so oče in otroci dali nekaj jabolk, ki so jih partizani hitro pojedli. Komandant je povedal, da že tri dni niso spali in jedli. Vprašal je, katera hiša ima večje število živali v hlevu, da bi pripravili obilen obrok mesa in zraven močnik. Vaščani so jim povedali, da je za pripravo mesa malo časa pa tudi da so Nemci že patrulirali po okolici in iskali partizane po vaseh. Bali smo se, da bodo prišli v njihovo vas.

Mladenke iz vasi so po hišah v Topolovem nabirale krompir, kostanj in koruzno moko, partizani pa so v Jekinem hlevu našli ovna in ga zaklali. Močnik in ovna so kuhali za župniščem, kostanj in krompir pa pri Mihjelovih. V okolici vasi je bilo tisti čas vse obdelano, listje je že odpadlo z dreves in že od daleč se je videlo v vas. Ko so partizani jedli in počivali, so jih opazili Nemci, ki so proti vasi prihajali iz več strani: čez Seuce, iz Laz in Senice, najštevilnejši so bili iz smeri Hlodiča. Mladi fantje so poznali okoliške poti, zato so partizanom pokazali, kam naj se umakne jedro enote. Prihajajoče nemške enote so s seboj pripeljale tudi artilerijo. Domačini so se zaprli v hiše. Zadnja možnost umika parizanske enote je ostala višje za vasjo, čez predel Škarje. Tja so se umikali in z mitraljezom na točki branjenja branili prehod, kamor naj bi enoti omogočil umik na Livek in dalje na Matajur.

Ko so Nemci prišli v vas, so se najprej lotili jesti pripravljen kostanj in zraven pili mošt. Imeli so ukaz, da civilnega prebivalstva ne smejo napadati, razen če imajo na glavi kapo z zvezdo ali kakšne druge našitke na uniformah. Te je po ukazu poveljnika treba takoj likvidirati. Pri pokopališču nedaleč od cerkve se je začelo streljanje, razvnela se je bitka. Nemci so vedno bolj pritiskali in stiskali obroč okrog vasi. Pet partizanov se je iz grape potoka Kunik vrnilo v Topolovo, kajti niso se uspeli prebiti proti predelu Škarje. Trije od njih so se v Balentarjevi hiši preoblekli v civilna oblačila, dva se nista hotela. Imela sta italijanske karabinjerske uniforme in sta menila, da ju bo uniforma rešila. Ko so jih srečali Nemci, so jim ukazali nadaljevati pot, zadnja dva pa so hitro potisnili proti Flegarjevi kleti in ju ustrelili. Ranjena sta stokala. Domačini jima niso smeli pomagati. Eden od njiju je bil iz Rima in je imel dokumente pri sebi. Po vojni so vaščani sorodnikom sporočili, kje je padel, in prišli so po posmrtne ostanke in jih odpeljali v Rim. Drugi trije partizani so se skozi Žnidarjevo hišo in hlev umaknili proti grapi, se potuhnili in se v mraku nato podali proti Trušnjam.

Dugi del tragedije se je zgodil, ko je okrog deset Nemcev zajelo pet parizanov, ki se zaradi utrujenosti niso mogli umakniti. Dobili so jih na poti in jih razorožili. Hoteli so jih odpeljati v Topolovo. Enega je nemški oficir prijel za lase in ustrelil za uho ter ga potisnil pod pot. Drugi se je malo umaknil in krogla ga je ranila skozi usta. Tudi njega je oficir potisnil pod pot. Na srečo je bil ta partizan samo ranjen, delal se je, da je mrtev, in ko se je stemnilo, se je odpravil proti Očnemu Brdu in se rešil. Njegovo ime je Korsi. Druge enote so se umaknile čez predel Škarje. Tam je umrlo okrog 20 braniteljev. Padla sta tudi komandant in njegov namestnik, prav tako dve mlajši ženski, ena še ni imela 18 let in je bila noseča. Po bitki so vaščani pokopali mrtve. Za spomin so po vojni domačini postavili pri Studencih pod Škarami železen križ, na katerem je napis: 19. 11. 1943.

Vojko Hobič

DOGODKI *Športna dvorana Cerknica*

Zdaj zaori pesem o svobodi

V športni dvorani v Cerknici je 22. aprila potekala osrednja občinska prireditev Zdaj zaori pesem o svobodi v počastitev 24. aprila – na ta dan je bil ustanovljen Notranjski odred, 27. aprila – dneva boja proti okupatorju, 1. maja – praznika dela, 4. maja – na ta dan je bila leta 1945 osvobojena Cerknica – ter 9. maja – dneva zmage nad fašizmom. Zbrane je nagovoril predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Cerknica Drago Frlan ter se občini Cerknica med drugim zahvalil za podporo pri izvedbi proslave. Letošnji slavnostni govornik Simon Kardum je v svojem govoru izpostavil pesnika Karla Destovnika - Kajuha (letos je Kajuhovo leto) in Franceta Balantiča. Poudaril je, da je oba umetnika ugrabila vojna, enega na strani zmagovalcev, drugega na strani poražencev. Eden na strani rdečih, drugi na strani belih sta pri svojih rosnih dvaindvajsetih letih zaradi vojne izgubila življenje. Nadalje je povedal, da bi bil v veliki dilemi, koga izmed obeh pesnikov izbrati glede na umetniško prepričljivost, ter sklenil, da če bi že moral po lastnem okusu izbirati med obema, bi izbral Srečka Kosovela, ki je v starosti 22 let umrl le nekaj mesecev starejši od prej navedenih. Bil je tudi največji slovenski pesnik 20. stoletja in je z veličastnim opusom »prekosil oba pesniška bojevnika«. Poudaril je, da je Kosovel sicer umrl naravne smrti, kar pa ni pomembno, saj je smrt smrt. Ob tem se je dotaknil spominskih obeležij, ki v spominu na preteklo zgodovino počasi bledijo, ter se zgrozil nad »spominskim sračjim gnezdom« v Grahovem, kjer na marmorni plošči enega izmed njih piše, da so komunisti »bratje po rodu in tujci po misli«, ob čemer se je retorično vprašal, da »komunisti morda res, kaj pa partizani?« ter zaključil z mislijo na Kosovela.

V bogatem kulturnem programu, ki je ganil in navdušil prisotne, so nastopili učenci Osnovne šole Notranjski odred – recitatorji in okrog 150 mladih pevcev, Gojmir Lešnjak Gojc, Komorni zbor Fran Gerbič, MPZ Tabor Cerknica, MePZ Bloke, MePZ KD Rak Rakek, Ženska vokalna skupina Cluster KD Rak Rakek, Zasedba Matilda, Ženska vokalna skupina Sibia DU Rakek, ŽPZ Lipa DU Cerknica ter KD Godba Cerknica. Program sta povezovala Andreja Buh in Miha Razdrih.

Damijana Škrlj

KOLUMNA

Dr. Martin Premk

Spomini in spomeniki

Ob ukinitvi vsiljenega in izključevalnega »dneva spomina na žrtve komunizma« smo od neke politične strani doživeli celo pozive k nasilju in vojni. Na srečo so dejanske vojaške možnosti manjšine, ki je izgubila na volitvah, da res začne kakšne spopade, tako rekoč enake ničli. Ko pogledamo predstavnike »najbolj poštene stranke« in njihove večinoma ostarele volivce in podpornike, v njih ni ravno videti za dejanski boj sposobne sile. Morda pa si to »državljansko vojno« predstavljajo tako, da se bodo kot njihovi vzorniki domobranci bojevali samo proti neoboroženim ljudem ali pa samo takrat, ko jih bo petdeset proti enemu in bodo pod vodstvom tujih gospodarjev.

Ne glede na to je omenjanje vojne ali pozivanje k nasilju nekaj, česar si politiki in državniki nikoli ne bi smeli dovoliti. A pri nas si ena stran v politiki dovoli vse in vedno doseže novo dno. Po eni strani to počne zato, da ustvarja delitve in sovraštvo med ljudmi, po drugi strani pa s takimi izzivanji preusmerja pozornost od drugih stvari, recimo od tega, kako so nezakonito pregledovali bančne račune svojih nasprotnikov. Pri tem jim ni mar, koliko njihovo početje dolgoročno škodi celotni družbi, saj ni več dvoma, da je vodja »najbolj poštene stranke« pripravljen požgati vso deželo, če je treba, da bi potem vladal pepelu, kot pravi star kitajski pregovor. Mrcvarjenje lastne zgodovine in zloraba človeških tragedij pa sta pri početju »najbolj poštene stranke« tako ali tako stalnica. Temu je bil namenjen tudi »dan spomina na žrtve komunizma«, kot da so bile to edine žrtve, ki so bile med našimi predniki.

Žrtve fašizma in nacizma nimajo svojega dneva spomina, prav tako ne žrtve domačih izdajalcev ali pa žrtve katoliške cerkve, žrtve diktature kralja Aleksandra, žrtve avstro-ogrskih vojn. Namen »dneva spomina na žrtve komunizma« je bil zgolj ideološki boj in izključevanje pod izgovorom lažnega spoštovanja žrtev. Zato je bil usmerjen predvsem v žrtve partizanov in tragično usodo po vojni vrnjenih domobrancev, ki so jih kleroburžujski cerkveni in posvetni politiki zapeljali v bratomorni boj. S človeškega stališča nam je seveda lahko žal za vsako žrtev vojne, a s političnega in zgodovinskega stališča ne smemo nikoli pozabiti, da so se nekatere žrtve borile za nacizem in fašizem in proti lastnemu narodu. In če kdo vseeno želi, da se tudi tem žrtvam nakloni človeški spomin, je treba najprej priznati vse njihove zločine in napake, ne pa jih zanikati in zamolčevati ali celo za njihove zločine obtoževati druge.

Žal pri nas ena stran politike še vedno noče jasno in glasno priznati, kdo se je v naši preteklosti boril za naš narod in našo državo in kdo je bil izdajalec ne glede nato,

S človeškega stališča nam je seveda lahko žal za vsako žrtev vojne, a s političnega in zgodovinskega stališča ne smemo nikoli pozabiti, da so se nekatere žrtve borile za nacizem in fašizem in proti lastnemu narodu.

kakšne razloge je imel za svoje početje. K temu je dal svoj prispevek tudi kratkovidni in le vase zagledani bivši predsednik republike s spomenikom »žrtvam vseh vojn«. Kaj naj bi predstavljale »žrtve vseh vojn«, nam ni bilo nikoli pojasnjeno, neuradno pa se bolj govori, da je to nekakšen »spomenik sprave« ali pa kar osebni spomenik prejšnjega predsednika, saj je le on prirejal slovesnosti ob tem spomeniku. Med ljudmi in državljani pa je spomenik popolnoma neopazen in od vseh pozabljen, nikoli ni še bilo videti nikogar, ki bi vsaj malo postal in pogledal to betonsko pošast spomina.

Upajmo, da bo več sreče pri zamisli prvega predsednika republike o spomeniku osamosvojitvi. Zamisel o spomeniku je bila sicer takoj zlorabljena z napačno razlago, da novi spomenik pomeni tudi odstranjevanje starega spomenika, posvečenega »revoluciji«. Odstranjevanja spomenika prvi predsednik takrat, ko je prvič omenil postavitev spomenika, nikakor ni omenjal. Je pa očitno nekaterim že postavitev vsakega novega spomenika dober izgovor za uničevanje starih. Vendar je novi spomenik lahko le nadgradnja ali presežek starih spomenikov, ki predstavljajo zgodovino, ki nas je pripeljala do samostojne države. Stari spomeniki zato seveda ostajajo in bodo ostali, saj brez spomenikov ni naroda oziroma naroda ni brez zgodovine in spoštljivega zgodovinskega spomina.

SPOMINI *Rada Čopi iz Lok*

Ustanovni plenum OF za Primorsko

Rada bi povedala za dogodek, ki se je zgodil takrat, ko je bil tu pri Cerlovih pred 80 leti ustanovni plenum OF za Primorsko. O njem nam je v družinskem krogu večkrat pripovedovala naša pokojna mama Jelka Hvalič, poročena Drašček, iz Lok 6, Pepetova. Dogodek se sicer ne nanaša na samo vsebino plenuma, pomaga pa osvetliti dogajanje v tistem času. Za ta dogodek vedo tudi njene še živeče sestre Ivanka, Marija in Vida.

Mama v javnosti o tem kakor tudi o drugih stvareh, ki so se dogajale med vojno, ni rada govorila, saj so bili, kot je sama večkrat rekla, to težki časi in sami so samo naredili najboljše, kar so mogli.

V času ustanovnega plenuma OF za Primorsko je bila mama Jelka stara 19 let, njene sestre pa od osem do 13 let. Povedati moram, da je šlo za zelo zavedno slovensko družino, o čemer priča tudi dejstvo, da je bila mama med vojno zaprta v zaporu Coroneo v Trstu, bila pa je tudi internirana v taborišču v Zdravščini.

Po maminem pripovedovanju je ustanovni plenum pri Cerlovih potekal v strogi tajnosti. Mama je k Cerlovim tistega dne prišla že zelo zgodaj in pomagala gospodinji Zali v kuhinji, kjer so pripravljali hrano za delegate plenuma, ki so bili zbrani v sosednji sobi. V vasi je bilo vse mirno in tiho. Čez čas je sosedov pes začel močno lajati in renčati, kakor da bi se v koga zaganjal. Gospodinja Zala je rekla mami: »Jelka, pojdi pogledat, kaj se godi.« Mama je vzela vrč za vodo, kakor da gre po vodo k studencu, kamor so sicer domačini hodili po vodo in ki je bil naprej od pokopališča. Ko je okrog vogala hiše prišla na cesto zadaj, je zagledala veliko italijanskih vojakov. Zastalo ji je srce. Ostala je mirna, saj je vedela, da se v hišo zdaj ne sme vrniti. Vojaki so jo začeli ogovarjati, sama pa se jim je nasmehnila in se z njimi začela pogovarjati v italijanskem jeziku, ki ga je dobro obvladala. Povedala jim je, da gre k studencu po vodo. Nekdo od vojakov jo je tja pospremil, natočila je vodo in se vrnila v hišo. Zbranim v njej je povedala, da je za hišo italijanska zaseda. Delegati so v tišini drug za drugim hitro poskakali skozi okno in se skotalili po bregu navzdol ter se razkropili na vse strani. Gospodinja in mama sta pripravljeno hrano naglo vrgli prašičem in pregledali hišo, ali ni v njej ostal kakšen dokaz, da se je tam nekaj dogajalo.

Za mamo, gostitelje in delegate se je takrat na srečo vse dobro izteklo. Kot je mama povedala, so pozneje izvedeli, da so tisti dan italijanski vojaki izvedli racijo v sosednji hiši, kjer so se prav tako pisali Pavlin kakor družina pri Cerlovih.

Na koncu naj se zahvalim našim prednikom, da so bili tako pogumni, da so se uprli močnim in mračnim silam, ki so vladale takrat, in da zaradi njihovega odpora še vedno govorimo v našem, slovenskem jeziku.

FESTIVAL JAVKA '23

Prebudimo tovarištvo!

V avtokampu Pivka jama pri Postojni bo **10. junija potekal 1. mednarodni festival modernega tovarištva JAVKA '23.** Ves dan se bodo na različnih prizoriščih v naravi zvrstili številni dogodki: od koncertov, okroglih miz, pevske vaje Tržaškega partizanskega pevskega zbora Pinko Tomažič pod krošnjami dreves do otroških delavnic, taborniškega kampa in živega muzeja. Glavni namen festivala je povezati ljudi različnih generacij z že skorajda pozabljeno vrednoto – tovarištvom.

»V ljudeh želimo prebuditi tovarištvo. Pa ne le tovarištva, ampak kup vrednot, ki si s tovarištvom podajajo roke: solidarnost, humanost, enakopravnost … Čas je, da o njih nehamo zgolj govoriti ter jih potegnemo iz pozabe in jih zares zaživimo, da se tako odločno upremo razvrednotenju družbe,« poudarja idejni oče festivala, vsestranski umetnik **Darko Nikolovski**, ki festival pripravlja skupaj z ZB NOB Postojna.

Festival je priložnost, da se družine povežejo in preživijo lep dan v naravi. Poleg tega ponuja vsebine, v katerih bodo lahko uživali stari in mladi. In prav to je tisto, kar naša družba potrebuje – tovarištvo, poudarja Nikolovski: »Da se mlada generacija poveže z vrednotami, ki jih vsi mi nosimo v srcu in ki izhajajo iz pomembnega obdobja naše zgodovine – narodnoosvobodilnega boja, na katerega smo kot narod lahko neizmerno ponosni.«

Namen enodnevnega festivala JAVKA '23 je ustvariti osnovo, ki bo združevala več generacij in jih povezovala na kulturnem in zgodovinskem področju.

O tem, kaj je danes tovarištvo, bo tekla beseda na okrogli mizi v **STUDIU HOSTA**, v katerem bo novinar **Erik Valenčič** gostil zgodovinarja **dr. Boža Repeta** in antropologinjo **dr. Svetlano Slapšak**. Seveda ne bodo mogli mimo spremenjenega odnosa do protifašizma v Evropi, revidiranja zgodovine, uničevanja spomenikov NOB ... Kaj so primeri dobrih praks boja proti fašizmu in revizionizmu, bo pod krošnjami dreves novinar **Zvezdan Martič** poskušal odkriti s predstavniki iz Italije, Avstrije, Hrvaške in Slovenije, ki sodelujejo v skupnem projektu **Cammini di liberazione**.

Prav tam, v prijetni senci dreves, bodo na **VAJI POD KROŠNJAMI** obiskovalci dobili priložnost zapeti s Tržaškim partizanskim pevskim zborom Pinko Tomažič, ki prav letos praznuje 50 let delovanja. Obiskovalci festivala si bodo lahko ogledali tudi premiero gledališke predstave Kajuh sem jaz, ki jo je režiral Darko Nikolovski, v glavni vlogi pa igra Inti Šraj. Ob uprizoritvah različnih skupin v projektu **ŽIVI MUZEJ** (partizanska kuhinja, orožje, kultura med NOB, partizanska tiskarna ...) bodo obiskovalci lahko v živo videli, kako se je različna oprema uporabljala pred in med drugo svetovno vojno. Predvidene so štiri predstave.

Najmlajšim bo poleg različnih otroških delavnic (glasbene, likovne, plesne, uporaba Morsejeve abecede, delavnica prve pomoči …) na voljo tudi ogled predstave Žabji kralj v izvedbi Miniteatra. Spodbujanju filmske umetnosti je namenjen **PARTIZANSKI KINO**. Dopoldne se bo predvajala predstava Alenke Gerlovič *Jurček in trije razbojniki*. To je rekonstrukcija partizanskega lutkovnega gledališča 1944–45. Režiser je Robert Waltl. V popoldanskem delu pa bomo predvajali celovečerni film *Preboj* (2019) in *Stari pisker* (2011).

Pravega vzdušja ni brez dobre glasbe. Na glavnem odru bodo čez dan nastopili: **Drago Mislej - Mef, Peter Dirnbek, Primož Siter, Mrigo** z gosti, **Ambrosia, Ovce** in še kdo, za vrhunec glasbenega dogajanja pa bo zvečer poskrbela ska, reggae, rocksteady skupina iz Kočevja **KočevSKA orkestra**.

Pestro dogajanje čez dan bo obogatil tudi **TABORNIŠKI KAMP,** ki je namenjen predstavitvi dela tabornikov. Festival bodo s svojo ponudbo obogatili **ARTIZANI**, mali podjetniki, ki bodo na stojnicah ponujali pester izbor izdelkov ter seveda hrano in pijačo.

Kot se za vsak resen festival spodobi, ima tudi 1. mednarodni festival modernega tovarištva JAVKA '23 dobrodelno noto: obiskovalci lahko s seboj prinesejo bakrene kovance (cente) in jih podarijo mariborskemu **Humanitarnemu društvu UP-ornik.**

VSTOPNINA na festival znaša 5 evrov. **VEČ INFORMACIJ:** Darko Nikolovski, tel. št. 031/284-352, e-naslov: samznorci@gmail.com.

PRED SMRTJO

Kadar žalosten sem in potrt,
denem svoje misli med dlani.
Kakor bi umiral se takrat mi zdi,
kot da oznanjal bi skovir mi smrt …

Ali predno mi skovir odpoje;
malo predno bom umrl,
se bom v tihi hram zaprl
in izpel vse pesmi svoje.

Karel Destovnik - Kajuh

SVOBODNA BESEDA
www.svobodnabeseda.si

IMELI SMO LJUDI

Marija Fridrih

V zadnjih dneh lanskega leta smo se na Keblju nad Oplotnico poslovili od kurirke Marije Fridrih, rojene Smogavc, članice OO borcev za vrednote NOB Oplotnica. Od vsega začetka delovanja organizacije je bila skupaj z drugimi člani prvotne družine njena zvesta in ponosna članica.

Marija je bila ob začetku vojne stara enajst let. Spominjala se je, kako je bilo težko, ko so morali kar iznenada v šoli govoriti nemško. V njihovo domačo hišo so podnevi prihajali Nemci, ponoči partizani. Pripovedovala je, da so približno tri tedne pred usodno bitko prišli borci Pohorskega bataljona. Mama jim je skuhala žgance in zelje. Pred jedjo so molili. Marijin oče in sosed Globovnik sta imela javko pri Koširjevi žagi v Kotu, kraju blizu Osankarice, in poročala o sovražnikovih premikih. Nedaleč stran je delovala kurirska postaja TV 10. Marija je nosila pošto kurirjem v Oplotnico in Slovenske Konjice. Naredili so majhen svitek in ji ga pripeli v lase. Ob vračanju je običajno prinašala hrano za kurirje v bunkerju. Velikokrat je nosila tudi sanitetni material, ki ga je dobila v Oplotnici, pri babici Pepci Dolšak. Družino je prizadel bratov odhod v nemško vojsko, a je, ko se je ponudila priložnost, iz nje pobegnil in se pridružil partizanom. Poleg očeta, brata, mlade Marije je pomagala tudi mama, ki je iz mlina v Oplotnici dobivala moko in pekla za partizane, ki so bili predvsem v letih 1944 in 1945 neprekinjeno na tem delu Pohorja. Tu so potekali boji, o katerih priča mogočen spomenik v Kotu, pri kmetiji Kapun. Nedavno je bil obnovljen in je postavljen v spomin na delovanje Bračičeve, Zidanškove in Tomšičeve brigade ter tudi v spomin na pogumne domačine, ki niso dovolili tujcem, da zagospodarijo partizanskemu Pohorju. Med njimi je bila tudi pokojna Marija.

Maja Valenčak

Amalija Adam

Pokojna Amalija Adam je bila doma na Pohorju, v kraju Božje nad Oplotnico, tam je sredi gozda ob potočku v kotanji delovala pomembna partizanska tiskarna, Tehnika Mernik. Pri Pavlekovih, kjer je bila Amalija doma, so vsi sodelovali z vaškim odborom Osvobodilne fronte. Mama in sestra sta skrbeli za prehrano brigad v bližini, njuna najpomembnejša naloga je bila peka kruha. Preostali člani družine pa so z vaščani zbirali vse potrebno za partizansko bolnišnico v bližini: hrano, zdravila, oblačila, opremo. Vse to so prinašali na domačijo Globovnik, v katere bližini sta bili javka in kurirska postaja TV 10. Sedemnajstletna Amalija je predvsem prenašala pošto – v Oplotnico do aktivistov, pa tudi do Tehnike Mernik. Mnogo pozneje se je spominjala dogodkov iz teh časov. Najhuje je bilo, kadar so se srečali nasprotniki. Težak je bil spomin na odkritje raztrgancev v domačem kraju in pretresljivo kaznovanje izdajalca, ki je imel na vesti več življenj. Poudarila je, da so bili to hudi in kruti časi.

Poslovila se je v 95. letu starosti. Bila je predzadnja živa priča dogodkov na južnem delu Pohorja. Organizaciji je ostala zvesta do slovesa. Članice in člani OO borcev za vrednote NOB Oplotnica bomo ohranili spoštljiv spomin na pogumni dekleti, ki sta v nevarnih časih vedeli, katera stran je prava.

Maja Valenčak

Jože Brdnik

Avgusta lani se je poslovil dolgoletni član Krajevne organizacije ZB za vrednote NOB Podsreda, Jože Brdnik. Rodil se je 11. februarja 1940 mami Matildi in očetu Jožetu. Bil je edini otrok v družini. S skromnim preživetjem in velikim odpovedovanjem so mu starši omogočili, da je po osnovni šoli, ki jo je obiskoval v Podsredi, nižjo gimnazijo pa v Kozjem, nato nadaljeval šolanje na gimnaziji v Celju in akademiji v Ljubljani.

Kot mladinec je sodeloval z mladimi in bil tudi v delovnih brigadah po vsej naši nekdanji državi. Službo je nastopil na Inštitutu Jožefa Stefana v Ljubljani. Po upokojitvi pa je bila njegova želja, da se vrne v rodni kraj, kjer je z domačini rad obujal spomine na mlada leta. V njegovih besedah je bilo vedno zaznati, da je kot otrok in pozneje tudi kot mlad fant čutil pomanjkanje in težke razmere med vojno in po njej. Tega tudi v letih staranja ni pozabil.

Kot član KO ZB Podsreda nam bo ostal v lepem spominu, saj nas zdaj bogatijo njegovo znanje, pa izkušnje, kultura in širina njegovega duha. Jože, hvala ti za vse, za vsak trenutek, ki si nam ga dal, za vsako drobceno pozornost v tvojem življenju.

Zvonko Zupan

Dragica Fister - Jožica

Novembra lani smo se poslovili od dolgoletne aktivne članice KO ZB Zelena jama, tovarišice Dragice Fister - Jožice, rojene leta 1929 v Italiji. Komaj 13-letna je vstopila v vrste aktivistov in kmalu so ji bile zaupane najbolj odgovorne naloge. Bila je sekretarka SKOJ-a, ZMS za Gorico in obveščevalka na Komandi mesta Kojsko – Brda – Gorica. Za izvajanje zaupnih nalog v času narodnoosvobodilnega boja je leta 1947 prejela medaljo za hrabrost s podpisom tovariša Tita. Leta 1997 pa ji je bil priznan status veteranke.

Tovarišica Fistrova se je leta 1946 preselila v Ljubljano, na območje Zelene jame, kjer je živela vse do odhoda v Dom starejših občanov Nove Fužine. Kmalu po prihodu v Zeleno jamo se je vključila v družbenopolitično delo. Ob ustanovitvi borčevske organizacije leta 1948 je postala njena aktivna članica in opravljala vrsto pomembnih nalog. Med drugim je bila več kot 70 let tajnica KO ZB. Z osebnim zgledom in jasno besedo je vsak trenutek poudarjala pomen vrednot NOB. Ostro je kritizirala razmere, nemoralne pojave, krivice, potvarjanje zgodovinskih dejstev in delitev naroda. Tovarišico Dragico so odlikovale lastnosti, kot so: poštenost, preudarnost, vztrajnost, strpnost, doslednost in enakopravnost. Lastnosti, ki so oblikovale njeno življenje, postajajo zgled mlajši generaciji članov civilne družbe, katere sestavni del je tudi borčevska organizacija.

Tovarišica Dragica je bil cenjena članica borčevske organizacije. O delovni zavzetosti in rezultatih njenega dela pričajo številna priznanja, še posebej pa medalja za hrabrost in zlata plaketa ZZB NOB Slovenije.

Zdenka Zalar

Ivanka Voje

Naša tovarišica Ivanka Voje je v svojem stotem rojstnem dnevu odšla tja daleč, kjer vladata mir in tišina. Rodila v Ljubljani, tam odraščala in se odločila, da bo postala trgovka. Žal ji je pot do poklica preprečila druga svetovna vojna. Vključila se je v delo Osvobodilne fronte, bila izdana in odpeljana na zaslišanje. Po tridnevnem zaslišanju so jo izpustili, a vedela je, da ni več varna. Odšla je v ilegalo, bila nekaj časa v Gubčevi brigadi, nato pa je delala na terenu na grosupeljsko-stiškem območju. To delo je bilo povsem prekinjeno v času nemške ofenzive. V tej ofenzivi se je Ivanka pridružila Levstikovi brigadi, ki je doživela hude boje v okolici Mokrca in Krima, kjer so se nemške enote pripravljale na izvedbo zadnjih akcij v tej ofenzivi.

Partizanska pot je Ivanko vodila preko Sodražice v Delnice, kamor je prispela v decembru. Ko je brigada nadaljevala pot po Hrvaški, je Ivanka iz okolice Jelenja prvič videla morje. Po hudih bitkah na Hrvaškem, kjer je padlo kar 40 njenih tovarišev, je bila poslana na partijski tečaj v Bazi 21. Šele pred nekaj leti je izvedela točno lokacijo tega tečaja, ki je potekal v eni od gozdarskih koč nad Kočevskimi Poljanami. Po opravljenem tečaju jo je čakala nova naloga: postala je pomočnica okrajnega sekretarja v grosupeljskem okrožju.

Prišla je težko pričakovana svoboda in obnova porušene domovine je Ivanko kar posrkala vase. Ustanovitev Levstikove brigade 11. septembra 1943 v Dolenjskih Toplicah in prijateljstvo z domačini sta botrovala temu, da sta si Ivanka in njen mož postavila v Toplicah na Cvibljah hišico in se leta 1984 dokončno preselila vanjo.

Malo manj kot polovico svojega življenja je Ivanka preživela med nami v naših in njenih Toplicah. Hitro se je vživela in spletla veliko prijateljstev, pa tudi na sprehodih po Cvibljah je rada poklepetala z nami. Neizmerno je uživala v svoji hiški, in če je morala po opravkih ali zaradi zdravja v Ljubljano, je komaj čakala, da se vrne domov v Toplice. Dokler ji je zdravje dopuščalo, je urejala tudi okolico svojega doma. Trava na njeni zelenici je že ozelenela, razcvetele so se trobentice in veje dreves za hišo se uklanjajo močnemu pomladnemu vetru.

Ob njenem slovesu na ljubljanskih Žalah smo bili zadnjič z njo. Lahko smo se ji le zahvalili v imenu Združenja borcev za vrednote NOB Dolenjske Toplice, Društva za vzdrževanje partizanskih grobišč v Rogu, Društva upokojencev Dolenjske Toplice, Rdečega križa in ne nazadnje Topličanov za vse, kar je storila za domovino in za nas. Ob slovesu smo ji obljubili, da se bomo še naprej borili za vrednote narodnoosvobodilnega boja tako zase kakor za prihodnje rodove, saj so bile te vrednote tudi njen ideal.

Helena Miša Kulovec

Jože Novak

Konec marca nas je zapustil Jože Novak, dolgoletni predsednik KO ZZB za vrednote NOB Dolga vas in predsednik pokrajinskega sveta ZB južnoslovenskega območja.

Na pokopališču v Dolgi vasi pri Kočevju smo se od njega poslovili sorodniki, prijatelji, sosedje, tovariši, lovci in številni drugi. Vedeli smo, da je njegovo zdravje načeto, saj je bolehal že dalj časa. Vedeli smo tudi, da se ne bo kar tako predal, saj se v življenju ni nikoli. Zavedal se je, da hodi po robu, vendar se je vedno pobral. Upali smo, da mu bo uspelo tudi tokrat, da bo kot vedno prišel v pisarno ZZB na pogovor o nadaljnjem delu. Namesto njega je prišla žalostna vest, da ga ne bo več med nas.

Jože je bil z narodnoosvobodilnim bojem povezan skoraj že od rojstva, saj se je rodil le dobra dva meseca po koncu vojne. Starša, oba dejavna udeleženca narodnoosvobodilnega boja, sta imela osem otrok, med njimi je bil Jože najstarejši. Po očetovi prezgodnji smrti je mati sama skrbela za vzgojo in šolanje vseh in tudi za spoznavanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in domoljubja.

Vse svoje življenje je Jože posvetil delu z ljudmi tako poklicno kot družbenopolitično. Začel je v šoli v mladinski organizaciji, nadaljeval v Socialistični zvezi in Zvezi komunistov kot sekretar občinskega komiteja. Poklicno pot je začel na Delavski univerzi in nadaljeval kot ravnatelj poklicne šole. Bil je tudi predsednik skupščine občine Kočevje. Po skoraj dvajsetih letih dela v Domu starejših občanov se je upokojil s položaja direktorja.

Aktiven je bil še na mnogih področjih, od KS do občinskega sveta, v več društvih, še posebej v Lovski družini Predgrad. Za svoje delo je prejel številna priznanja, ne nazadnje kot veteran vojne za Slovenijo ob 30. obletnici osamosvojitve. Jože, člani ZZB Kočevje te ne bomo pozabili.

Dušan Zamida

DOGODKI

Proslavljanje dneva zmage

7. maja 1945 je v Reimsu v štabu ameriškega generala Eisenhowerja nemški generalpolkovnik Jodl podpisal kapitulacijo celotne nemške armade. Kapitulacija je začela veljati 9. maja 1945 ob 00.01. V noči z 8. na 9. maj 1945 se je vojna v Evropi končala.

V torek prav na 78. obletnico podpisa brezpogojne kapitulacije smo predstavniki domoljubnih organizacij občine Štore pripravili krajšo spominsko slovesnost in obiskali partizanske grobove padlih partizanov ter se poklonili njihovemu spominu. Na območju Štor je v drugi svetovni vojni petdeset krajanov izgubilo svoje življenje. Njihova imena so vklesana na spominski plošči na pročelju osnovne šole.

Dan zmage nad fašizmom in nacizmom je vsekakor velik in izjemno pomemben praznik. Bilo je preveč žrtev in grozot, da bi se ta del naše burne zgodovine kar tako pozabil. Druga svetovna vojna je trajala natanko šest let in en dan. Življenje je izgubilo 50 milijonov ljudi in 35 milijonov jih je bilo ranjenih. V vojni je bilo udeleženih 61 držav, šest držav je ostalo nevtralnih.

Srečko Križanec

Košuta pod Storžičem

Občinski odbor ZB za ohranjanje vrednot NOB Preddvor tudi letos obiskuje partizanska spominska obeležja. V programu so tudi tri srečanja pri bolnišnici Košuta v spomladanskem, poletnem in zimskem času. Letos je bil tako v aprilu prvi pohod. Srečanje je potekalo kljub slabemu vremenu. Počastili smo spomin na humano poslanstvo in delovanje bolnišnice – ambulante Košuta, ki so jo postavili 15. aprila 1944. Zaradi bližine vasi Bašelj so jo pozneje prestavili na odmaknjen nekoliko višji in varnejši kraj. Ponovno je bila usposobljena že 31. maja 1944 na lokaciji v spodnjem delu grape pod Bašeljskim sedlom, imenovanim tudi Kisovec. Udeleženci letošnjega srečanja so se poleg ogleda muzejske zbirke v »ambulanti« poklonili umrlim in padlim, pokopanim na grobišču, ki je v bližini bolnišnice. Za izvedbo letošnjega srečanja je poskrbel namestnik predsednika OO ZB Preddvor Bojan Lavrinšek.

Franc Ekar

PREJELI SMO

»Vidmarjeva vila«

Spoštovani, spoštovane!
Ko je bila hiša OF prodana Nemčiji, se je usul plaz netočnosti, lahko rečem kar laži, okoli lastništva te hiše. Žal se je ta netočnost zdaj pojavila tudi na najvišjem vrhu v govoru predsednice DZ Urške Klakočar Zupančič na državni proslavi. Zato ponavljam, kot sem takrat, da prekinete te dezinformacije za zmeraj.

Josip Vidmar, književnik, nikoli ni bi lastnik tristanovanjske Vidmarjeve vile ali Vile OF v Rožni dolini. Pred drugo svetovno vojno je z družino živel v stanovanju v prvem nadstropju, kjer je bila ustanovljena Osvobodilna fronta.
Lastnik te vile je bil njegov oče Josip Vidmar, dežnikar, ki je imel stanovanje v visokem pritličju. V mansardi je stanovala njegova hči Ivana Skrbinšek z družino. Josip Vidmar kot književnik ni imel denarja za nakup vile, medtem ko je Josip Vidmar, dežnikar, imel denar, saj je leta 1884 ustanovil prvo kranjsko tovarno dežnikov, ki jo je po prvi svetovni vojni predal sinu Stanetu Vidmarju.

Hkrati prosim, da prenehate širiti podatek, da je bila Osvobodilna fronta sprva Protiimperialistična fronta, kar se zmeraj oživi ob prej nepreverjenem (lažnivem) širjenju informacije o lastništvu hiše. V otroštvu in mladosti sem od svojega očeta slišala samo Osvobodilna fronta ali Proti-/Antifašistična fronta. Oče je bil prvič seznanjen s tem imenom, ko je pisal spomine na Borisa Kidriča, tj. nekaj pred letom 1979, in je bil resnično prizadet.

Ne bom izpeljevala sklepov, zakaj je tako. Meni je že od nekdaj jasno, da se te lažne informacije pojavijo takrat, ko desnica, ki stavi na antisocializem in antikomunizem, začuti, da nima več take moči, kot jo je pričakovala. V dokaz o Osvobodilni fronti si preberite tudi govor Josipa Vidmarja, književnika, iz leta 1943 aktivistom OF.

S spoštovanjem
Živa Vidmar
(hči Josipa Vidmarja, književnika)

Zahvala Partizanskemu pevskemu zboru

Vsi, ki smo bili pretekla leta deležni vašega obiska in nastopa v našem domu (Dom starejših občanov Fužine) in še posebej koncerta ob odprtju razstave *Spomini še živijo*, smo vaše petje občutili kot neizmerno izpoveduno moč in izjemno ubrano umetniško lepoto. Vsem članom zbora in posebej zborovodji se srčno zahvaljujemo, saj nam vedno znova obudite zavedanje, kako smo lahko srečni kot dediči naših izjemnih prednikov, ki so nam izbojevali svobodo.

Lidija Livek, Svet stanovalcev, in **Angelca Butenko**, Klub ZB
Ljubljana, 13. maja 2023

NEPRESLIŠANO

Marijan Križman,
predsednik ZZB NOB Slovenije:
»Na današnji dan praznujemo zmago zavezniških sil nad fašizmom in nacizmom. Kot narod smo bili Slovenci aktivni del te zmagovite koalicije. Uprli smo se tako nemškemu nacističnemu kot tudi italijanskemu fašističnemu okupatorju. Po več letih krvavih bojev in mučnega trpljenja smo leta 1945 skupaj z zavezniki zmagali in ustvarili temelje za svobodo in odnose med narodi in državami, ki naj bi temeljili na medsebojnem razumevanju, spoštovanju in sodelovanju. Po porazu vojaške sile in kapitulaciji Nemčije se je končala tudi druga svetovna vojna, kateri vojaški cilji niso temeljili samo na nacionalizmu, temveč tudi na rasizmu in uničevanju celotnih etničnih skupnosti, tudi slovenskega naroda. **Spoštovane tovarišice in tovariši, vsem, ki spoštujete zgodovinski dogodek in ohranjate spomin nanj, želimo ponosno praznovanje dneva zmage.«**
(čestitka članom ZZB NOB Slovenije ob dnevu zmage, 9. maja 2023)

Matjaž Nemec,
evropski poslanec:
»Ne nazadnje je bila lahko naša Slovenija kot samostojna država opolnomočena in v mednarodnem okolju priznana prav zaradi neuklonljive drže proti krivicam vseh vrst. Nepogrešljiv del tega prizadevanja je venomer krojila težnja slovenskega človeka po pravični družbi, kjer bo vsako delo spoštovano, plačilo zanj pa vredno dostojnega življenja. To je krojilo in še dandanes ostaja del našega upornštva. Nič ga ni manj kot ob vseh prelomnicah naše družbe in države, ko smo na krilih složnosti in enotnosti temo represije in krivic spreminjali v svetlobo novih priložnosti. Ubranili smo se nacistične in fašistične okupacije, si priborili svobodo. S plebiscitarno odločnostjo smo se odločili živeti v neodvisni in samostojni Sloveniji. Prav na današnji dan pred 19 leti smo pogumno stopili na evropsko pot, pridružili smo se vsem pomembnejšim mednarodnim zvezam in organizacijam. Od začetka našega pristopa v Evropsko unijo, Združene narode in druge mednarodne organizacije smo se z znanjem, delavnostjo in naprednimi idejami izkazali za enakovrednega partnerja, zavezanega demokraciji, stabilnosti in miru ter spoštovanju človekovih pravic, katerih neodtujljiv del so delavske pravice.»
(Opatje selo, 1. maj 2023)

Dr. Ljubica Jelušič,
podpredsednica ZZB NOB Slovenije:
»Za nas Slovence je še zlasti pomembno protifašistično gibanje, ki se z nastankom Osvobodilne fronte razširi med celotnim slovenskim prebivalstvom pod nemško, italijansko in madžarsko okupacijsko oblastjo. V odporniško gibanje so bile dejavno vključene tudi napredne ženske, ki so sodelovale kot organizatorke in aktivistke OF, kot borke v prvih partizanskih enotah, kurirke in bolničarke. Leta 1943 spomladi so v okupirani in z žico obdani Ljubljani organizirale demonstracije proti vojni in fašizmu. Demonstracije so potekale vsaj dva meseca, vsak teden ob sredah, njihov slogan je bil »vidimo se naslednjo sredo«. Zaradi velikega števila aktivistk in partizank v partizanskih vrstah so ženske s celotnega jugoslovanskega območja decembra 1942 v Bosanskem Petrovcu ustanovile Antifašistično fronto žena Jugoslavije. Na Koroškem je bil marca 1943 ustanovljen prvi krajevni odbor AFŽ, ki se ga tu v Železni Kapli spominjamo danes. Pripadnice protifašističnega gibanja v preostalih slovenskih deželah so se zbrale na prvem ustanovnem kongresu 16. in 17. oktobra 1943 v kraju Dobrnič na Dolenjskem in ustanovile SPŽZ (Slovenska protifašistična ženska zveza).
(Železna Kapla, 11. marca 2023, proslava ob mednarodnem dnevu žensk)

Dr. Nataša Pirc Musar,
predsednica Republike Slovenije:
»Spomin na pomembne dogodke iz slovenske zgodovine je treba ohranjati in negovati, ob tem pa želim jasno in glasno obsoditi poskuse revidiranja slovenske zgodovine ter zlorabo teh tem v politične namene. Zato moramo mlade ozaveščati o pomenu prehojene poti, ki je vodila v samostojnost naše države, in jim hkrati položiti na srce, da je mogoče probleme reševati drugače, ne le z oboroženimi spopadi. Tako se bomo na najboljši možni način poklonili vsem tistim mladim in svobodomiselnim ženam in možem, ki so v vojnah prejšnjega stoletja dali največ, kar so imeli – svoja mlada življenja. Veliko jih je bilo tudi iz vaših krajev, številni so se zbirali prav na Šiftarjevi domačiji, ki je bila znano zbirališče napredne prekmurske mladine in oporišče aktivistov Osvobodilne fronte.

Vanek Šiftar je bil del tiste generacije, ki je postavila temelje povojne obnove Slovenije, pa tudi del tiste generacije, ki je na svoji koži izkusila grozote vojne. A so se on in njegovi sodobniki, med drugimi akademik Anton Vratuša, še kako zavedali pomena pomiritve in sodelovanja med državami in narodi, ki so se še pred kratkim gledali skozi puškine cevi. Tako je nastala tudi plemenita zamisel Vrta spominov in tovarištva, ki še danes preko njegovih naslednikov, združenih v Ustanovi dr. Šiftarjeva fundacija, širi uveljavljanje njegovega svobodoljubnega in humanističnega poslanstva.«
(Petanjci, 4. maja 2023, Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija)

POHORSKI BATALJON

V jutru tišine
v snegu se poznajo le stečine.
Ko odjekne prvi strel,
ognjen obroč jih je objel.
Za junake naše se pekel je začel.
Kot grom se boj je hitro razplamtel,
tako junaška srca je s seboj vzel.

Niso se predali, so življenje
za svobodo svojih dali.
Oče je sinove dal,
od njih nihče še moški ni postal.

So otroci še bili, ki svojo dušo
mlado so za domovino dali.
Tam na Pohorju je gozd, ki govori,
da na svetu tem junakov večjih ni.

Mnogo je spominov že v pozabo šlo,
a o njih se govorilo večno bo.
Pohorski je bataljon to bil,
ki vragu domovine ni pustil.

Uroš Ržišnik

RAZSTAVA *Goriški muzej*

Kje je Tito? – TITO IN SITU

V Goriškem muzeju na gradu Kromberk pri Novi Gorici so 5. maja odprli razstavo z naslovom Kje je Tito? »Zapisati ime TITO na pobočje ali urejati takšen napis, ko Josip Broz ni več prisoten – ni le podoba zabrisana, tudi zgodba je s tem izgnana nekam, kjer sicer ostaja dostopna, vendar je ohranjena na varni razdalji.« Tako avtorica razstave Helene Thümmel, mag. medijskih umetnosti in praks, ki je med študijem v Gorici zbirala in preučevala napise TITO po okoliških vzpetinah ter na preostalem ozemlju nekdanje Jugoslavije. V prvem delu svoje umetniške raziskave Where is Tito? – Tito as Media Condition iz leta 2015 je ugotavljala, zakaj je geoglife zanimivo in dragoceno raziskovati. V drugem delu, spomladi in poleti 2021, je obiskala 15 od 25 njej znanih krajev. Številne njene domneve so se potrdile. Med raziskovanjem krajev in zlasti v pogovorih z ljudmi, ki jih je srečala na poti, je skušala odkriti različne pomene napisov TITO. Ob tem se je spraševala, kaj pomeni nenehno zapisovanje imena na pobočja in v pokrajino. Gre za trend ali potrebo človeštva po čaščenju? Za ujetost v stare tradicije postavljanja spomenikov? Gre za več kot le za nostalgijo? Kako se je pomen sčasoma spreminjal, medtem ko je ime ostajalo enako?

V drugem nadstropju gradu Kromberk lahko do sredine junija spoznavate, kaj govorijo napisi od Nove Gorice čez Kras do Istre in še južneje, ko nekateri ohranjajo prvotno podobo, druge so preoblikovali, ponekod pa jih je skorajda že zabrisal čas.
S. B.

SPOROČILA *Projekt umetnice Ane*

»Unuka Partizana«

Mladi za vrednote NOB bi radi opozorili na izjemno delo umetnice »Unuka Partizana«, ki ustvarja portrete partizank in partizanov in hkrati kratko opiše njihovo življenjsko zgodbo. Umetnica Ana, ki se predstavlja z umetniškim imenom »Unuka Partizana«, je potomka jugoslovanskih partizanov iz druge svetovne vojne. Oba njena dedka sta bila v partizanih, njen stric je bil partizan, njena babica pa članica Antifašistične fronte žena. Eden od dedkov je bil v 1. bataljonu 2. dalmatinske brigade in se je boril in umrl v bitki na Sutjeski. Njegov sin, star komaj 16 let, se je boril in umrl v Gorskem Kotarju. Drugi dedek je večino vojne preživel v nemškem zaporu. Na srečo je vojno preživel in zaživel polno življenje. S projekti in umetnostjo, ki ohranjajo spomin na požrtvovalnost in junaštvo vseh partizank in partizanov, lahko sami največ pripomoremo k poklonu lastnim prednikom, ohranjanju spomina nanje in na vse partizane v tem času amnezije.
Od jugoslovanskih vojn v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, v katerih sta bila uničena bratstvo in enotnost, je bila zgodovinska vloga partizanov močno okrnjena, očrnjena ali namerno pozabljena. Čeprav so bili med petimi največjimi protifašističnimi odporniškimi gibanji v drugi svetovni vojni in izredno učinkoviti s svojim načinom bojevanja, so partizani postali tabu tema. Umetnica verjame, in mladi pri MNOB se z njo strinjamo, da si zaslužijo, da se jih spominjamo in jih spoštujemo. Kot ponosni nosilci partizanske dediščine vas v MNOB prosimo, da vaše člane pozovete, naj morebitne fotografije svojih partizanskih prednikov skupaj z njihovimi kratkimi življenjskimi zgodbami pošljejo umetnici. To lahko storijo na njeni spletni strani https://www.unukapartizana.com. Tam lahko tudi več izvejo o projektu in umetnici, njeno delo je prav tako na voljo na Instagramu. Če je komu bolj priročno, pa lahko morebitne fotografije pošljejo MNOB na naš e-naslov: mladi@zzb-nob.si, s pripisom, da želijo in dovoljujejo, da jih predamo umetnici.
Mladi za vrednote NOB

DOGODKI *Vavta vas*

Dan zmage

Za dan zmage nad fašizmom in nacizmom v drugi svetovni vojni smo v ZB za vrednote NOB Straža pripravili vsakoletno slovesnost, ki nas spominja na slavne dni našega naroda. Pri spomeniku padlim borcem in žrtvam na pokopališču v Vavti vasi smo se z veliko spoštljivostjo in ponosom spomnili konca krute vojne, ki je v naših krajih zahtevala veliko žrtev. Govorec, recitatorja in pevski zbor so slovesnost povzdignili na vrhunsko raven. Hvaležni smo prednikom, in to skušamo prenesti tudi na mladi rod.
9. maja pa je delegacija ZB Straža položila venec k spomeniku padlim ruskim vojakom na pokopališču Žale v Ljubljani.
Branko Đukić

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagradna križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si **do 15. junija 2023.** Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 90. številke časopisa Svobodna beseda

1. Branko Cotman,
Levstikova 22, 1290 Grosuplje
2. Terezija Petelin,
Kobdilj 42, 6222 Štanjel
3. Boris Kos,
Smokuč 17 c, 4274 Žirovnica

Rešitve križanke:
VSTOPNIK, ANAMNEZA, ROBA, ORS, SPOMENIK, TERAN, KA, CANKARJEVCI, KVAD, OKREPČILO, ŠKATLA, OSAMA, DS, OČE, IO, KIVI, ITINERAR, EO, KOLŠEK, ATAŠE, MO, SJ, ROG, MAČEK, DACHAU, OČIM, JS, ETER, BLATNIČANKA, DIAGONALA, ČANKAR, AKNAVOST, IRT, TH.

Geslo: DACHAU; TABORIŠČE; SPOMENIK.

15.MAJ-16. JUNIJ 1943

USTRELITEV DIVJADI ZLASTI ZARADI URAVNAVANJA ŠTEVILA
GESLO
TEKAČICA NA KRATKE PROGE
PLOD OLJKE
KOLUT NA VRVICI KOT IGRAČA
NAŠA SMUČARSKA SKAKALKA KLINEC
NIKOLAJ ASEJEV
PREBIVALKA KNEŽE
KRALJICA ŠPORTOV
ŽENSKA, KI JI JE IZREČENA KAZEN NA SODIŠČU
DIPLOMIRANEC
OZKA PROGA NA TELESU PO NOSEČNOSTI
EVA LONGYKA
ORIENTACIJA
SKUPEK PODOBNIH CELIC
HERMAN CELJSKI
OŽA, VRV
KAREL DESTOVNIK
FRANCOSKO ZIMSKOŠPORTNO SREDIŠČE OB MEJI S ŠVICO (IZ ČRK: OZIRAVA)
ZNAK, KI PREDSTAVLJA DRŽAVO
ŠKRIC PRI SUKNJI
LEPILO
HRVAŠKA IGRALKA BEGOVIĆ
ŽIVEŽ, JEDAČA
AMERIŠKA IGRALKA HAYEK
ZNAK ZA MNOŽENJE
EDO TORKAR
MLADOSTNIK
EDINEC
VELIK GORSKI VRH
LUKNJA, NASTALA Z VRTANJEM
ODISEJEV OČE
ENAKA VOKALA
RUS.REŽ. (NIKOLAJ; IZ: KEK)
TEST VINJENOSTI
PRIPRAVA ZA OŽEMANJE
RIBJA KOŠČICA
POČASI GIBAJOČ SESALEC
ATOL V TUAMOTUJU
SODOBNA ZVRST GLASBE
PRIMORSKO BELO VINO
INDONEZIJSKO OTOČJE
TEKOČINA V ŽILAH
LOVRO TOMAN
EVROPSKO AZIJSKO GOROVJE, KAVKAŠKO POGORJE
STANE KAVČIČ
IVERNA PLOŠČA
OGLJIKOVODIK V NAFTI
SPODRSLJAJ, NAPAKA
NADA SEVŠEK
SIDRO, KOTVA
DLAKA (IZ ČRK: TRSS)
NIKA JUVAN
ČEBELJA TVORBA
VETROVKA
RAFAEL AJLEC
ZVONKO IVANUŠIĆ
NEMŠKI SLIKAR (JULIUS)
AFRIŠKI VELETOK
VOJAŠKI POLOŽAJ
NAJDEMOGA V JABOLKU
JUŽNOAMERIŠKA KUKAVICA
KRAVJA ANTILOPA V AFRIŠKIH SAVANAH
PAVEL OBLAK
RVAN, RVAČ, PRETEPAČ
IZVRSTEN ŠPORTNIK
ENICA
URBANČIČ IVAN
STAVČNI ČLEN, ATRIBUT
NAŠ NEKDANJI LETALEC (EDVARD)
PRAVICA ODLOČANJA V SKUPNOSTI
EUGENE IONESCO
SREDNJEVEŠKI VOJAŠKI STAN, VITEŠTVO

SVOBODNA BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov:
svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

ŠE POMNITE

Maj 1940–1945

10. maja 1940 je nacistična Nemčija napadla Francijo, Belgijo, Nizozemsko in Luksemburg. V mesecu in pol je skupaj z Italijo popolnoma porazila zahodne zaveznike, razen Velike Britanije, ki se je s svojimi silami tudi bojevala v Franciji in ji je uspelo svoje sile umakniti pred porazom.

11. maja 1942 se je pri Svetem Urhu nad Bizovikom zbrala prva skupina belogardistov in kot lažni partizanski »Štajerski bataljon« odšla na Dolenjsko. Pozneje je postala jedro belogardistične Legije smrti pri italijanski vojski.

23. maja 1942 sta pilota Rudi Čajevec in Franjo Kluz z banjaluškega letališča priletela na osvobojeno ozemlje in partizanski vojski pridobila prvi dve letali.

27. maja 1942 so v Pragi odporniki v napadu ranili nacističnega vodjo Reinharda Heydricha, ki je čez teden dni umrl za ranami. Nacisti so za maščevanje pobili prebivalce vasi Lidice in uničili vas.

Spomenik pobitim otrokom v spominskem parku v Lidicah

1. maja 1943 je Gubčeva brigada skupaj s hrvaškim Primorsko-goranskim odredom napadla italijansko posadko v Mokronogu na Dolenjskem.

13. maja 1943 so se v Tuniziji predali nemški Afriški korpus in ostanki italijanske vojske. V ujetništvo zaveznikov je padlo okoli 250.000 nemških in italijanskih vojakov.

15. maja 1943 je bila v Moskvi razpuščena Kominterna, da bi se izboljšali odnosi z zahodnimi državami v zavezništvu Združenih narodov.

15. maja 1943 se je začela operacija Schwartz oziroma bitka na Sutjeski, s katero so nemške, italijanske, ustaške in četniške sile želele obkoliti in uničiti partizansko vojsko in njen vrhovni štab.

13. maja 1944 je bil ustanovljen Oddelek za zaščito naroda – OZNA, ki je začel skrbeti za varnostno in obveščevalno zaščito jugoslovanskega narodnoosvobodilnega boja.

18. maja 1944 se je končala bitka za Monte Cassino v Italiji, po hudih bojih in uničenju srednjeveškega samostana so ga zavzeli zavezniški vojaki.

21. maja 1944 je Kosovelova brigada pri vasi Cesta pri Ajdovščini napadla nemško motorizirano kolono in jo popolnoma uničila.

25. maja 1944 se je začel nemški desant na Drvar. Nemška vojska je s padalskim desantom in napadi ustašev, četnikov in drugih enot hotela ujeti maršala Tita in uničiti vrhovni štab, vendar je bil napad velik vojaški neuspeh, saj sovražnim silam ob velikih izgubah ni uspelo uresničiti načrtovanih ciljev.

2. maja 1945 je Rdeča armada dokončno zavzela Reichstag v Berlinu in nanj obesila rdečo zastavo.

3. maja 1945 so imeli domobranci v dvorani na Taboru v Ljubljani »zasedanje« svojega »parlamenta«, na njem so razglasili slovensko državo v okviru jugoslovanske kraljevine in označili domobrance za »Slovensko narodno vojsko«. Takoj po »zasedanju« so skupaj z Nemci začeli bežati v Avstrijo.

5. maja 1945 so se v Beogradu začela pogajanja med zavezniki, ki jih je vodil britanski general Frederick Morgan, in jugoslovansko vlado. Zavezniki so zahtevali umik jugoslovanske vojske iz Julijske krajine, Trsta in Gorice.

8. maja 1945 je nacistična Nemčija v Berlinu podpisala brezpogojno kapitulacijo. Akt o predaji je začel veljati 8. maja 1945 ob 23.01, njegov peti člen pa je navajal, da lahko zavezniki proti tistim, ki ne bodo upoštevali predaje, uporabijo vse ukrepe, ki se jim zdijo primerni.

15. maja 1945 so se po spopadu na Poljani pri Prevaljah predali ustaši, četniki, domobranci in drugi sovražni vojaki. S tem je bila končana vojna na ozemlju nekdanje Jugoslavije in v Evropi.